

ADATOK A POZSONYI SZENTMÁRTONI, AVAGY SZABÓ CSALÁD TÖRTÉNETÉBŐL

A pannoniai Savariában született Szent Mártonról, templomi patrocíniumok révén, több mint száz település vette nevét a történelmi Magyarországon.¹ Ezek közül a legelső Szent Márton hegye, a mai Pannonhalma. Érthető módon sok család használta vezetőneveként a Szentmártoni nevet, főképpen akkor, ha azzal származási helyére utalt.² A magyar nemes családok közt azonban kevés viselte ezt a nevet. Nagy Ivánnál és Kempelelnél csupán néhány Szentmártoni család szerepel, a fennmaradt Királyi Könyvekben viszont egy említés sincs.³

A 16. században élt egy bizonyos Szentmártoni Farkas, aki mint „Balassi Bálint tisztartója Zólyomon” 1581. július 5-én levelet írt Selmezbányára, Lentworay Pál ügyében.⁴ Akár az ő leszármazottja is lehetett családom első ismert tagja, Pozsonyi Szentmártoni János, hiszen az ő apja a 17. század első felében Magyarországról, valószínűleg Pozsonyból költözött Erdélybe.⁵ A családnak a királyi Magyarországról való eredetére az unitárius vallású Iklódi Tholdalagi János, szamosújvári kapitány⁶ utal, Apafi Mihály erdélyi fejedelemnek, 1677-ben írt, alázatos supplikációjában:⁷

„Kegyelmes Uram, alázatosan jelentem Nagyságodnak, mint kegyelmes Uramnak: Egy Pozsonyi Szent Mártoni János nevű ifjú legényt tartottam kicsinségemtől fogva, kinek is az atyja, idegen fiú lévén, ez hazában megtelepedett volt, és míg élt, ez hazai szolgálatjában hadakat viselt, mely megnevezett ifjú legénynek jámbor szolgálatját megtekintvén, Nagyságod kegyelmességéből, akarom nobilitálni magát és két ágon levő maradékot. Nagyságodat kérem alázatosan, méltóztassék megnemesíteni mind magát s mind pedig két ágon levő maradékot.” A fejedelem Fogarasban kapta meg a folyamodványt,⁸ s helyben-

hagyólag ezt jegyezte az iratra: „Fiat 10-o Febr. 1677.”

Pozsonyi Szentmártoni János, mint ifjú legény, ekkor huszonegynéhány esztendősen lehetett. Apja, az idegen fiú,⁹ katonaeMBER volt, s Erdély 17. század közepi háborúiban vehetett részt. Árván maradt kis-korú fiát, Jánost, pártfogója, Tholdalagi János a maga udvaránál bizonyosan a saját – unitárius – vallásában nevelte fel. Kolozsvárott ez a felekezet még a 17. században is eléggé népes volt. Pozsonyi Szentmártoni János feleségével, Simon Katalinnal¹⁰, és két kis-korú fiával, Istvánnal és ifjabb Jánossal együtt, 1677. június 5-én, Gyulafehérvárott valóban elnyerte Apafitól az armálist, amelyet 1678. március 2-án, a fogarasi országgyűlésen hirdettek ki.¹¹ A ma is meglévő „kutyabőrre” festett címer rövid leírása a következő:¹² Tojásdad alakú pajzs kék mezejében, zöld halomra helyezett koronán nyugvó, szőlőfürtökkel és kalászokkal övezett, fekete ujjasba takart jobbkez, kivont kardot tart. A sisakdiszként megismételt címerábra fölött e jelmondat olvasható: VIRTUS ALIT ET DEFENDIT, azaz régiesen szólva: A jóságos cselekedet táplál és megoltalmaz. A címer elemei tehát a jelmondatot értelmezik, a tápláló szőlőfürtök és kalászok, illetve a védelmezően kardot markoló kéz képi ábrázolásával. E kor címeres emlékei közt kevés olyan van, ahol a pajzs tojásdad formájú, jelmondatot pedig még ritkábban csatoltak hozzájuk. Apafi Mihály egykorú nemesítéseinél főként az iskolázott emberek esetében párosult jelmondat is a címerhez. Így például egy sepsiszentgyörgyi iskolamester bibliai idézetet kapott: „Estote prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbae” (azaz: Legyetek okosak, mint a kígyók és szelídek, mint a galambok. Máté, 10, 16.), a fejedelmi kancellária irnoka pedig a „Sola vir-

tus nobilitat”, (azaz: Egyedül a virtus nemesít) jelmondatot érdemelte ki.¹³ Az Apafi által adományozott nemesi levelekből a Magyar Országos Levéltár 152 darabot őriz, közülük 101-re soha nem festették rá a címerképet, aminek oka a megadományozottak szűkös anyagi helyzetében keresendő. A Pozsonyi Szentmártoni-armálisról nem hiányzik a ráfestett címer, és az nagyjából megfelel a leírásnak is. Éppen ezért különös, hogy a fejedelem diszes betűkkel írandó nevének kihagyott hely viszont üresen maradt.¹⁴

A címerszerző egyik fia, az ifjabb János, aki szabólegény volt, valamikor az 1690-es évek végén, 22 esztendőskorában, mindent hátrahagyva, elmenekült Kolozsvárról. Hogy mi készítette erre, azt nem lehet tudni. Erről száz év múltán, 1791. július 4-én, Kolozsvárról lefolyt bizonyító eljárás egyik tanúja így emlékezett meg:¹⁵

„Azt is tudom valóságosan, hogy az exponens nagyatyja, néhai Szent Mártoni Szabó János, innen Kolozsvárról, a kuruc világ alkalmatosságával származott ki nemes Magyarországra, mintegy húsz, vagy huszonnégy esztendőskorában, ki is abban az időben a szülőből nem mervén bejönni a városra, a fejérműit is a nénje kiküldötte a Hendellyi piacra,¹⁶ ahonnan csztán el is ment. Azt peniglen onnan tudom valani, hogy a néhai édes atyámtól sokszor e szerént lenni ezen dolgot beszéllette.” A tanú azt is megerősítette, hogy az ifjú akkor „szabólegényke” volt.

A kuruc világot, a régiek, az 1670-es évektől, Thököly Imre idejétől számították, így nem tudni, hogy pontosan mikor történt az elbeszéltek menekülés. Szentmártoni János, a Kolozsvárt átszelő Kis-Szamos folyását követve, könnyen eljuthatott a Tiszáig, majd annak kanyargós partjai mentén haladva, érkezhettek el a Rétköz mocsarai közt rejtőző, biztonságosnak látszó falvak egyikébe, a Szabolcs vármegyében fekvő Gégénybe. Itt Gégényben, amely kis jobbágyfalu volt, huzamos ideig lakott. Nem volt szokatlan dolog ebben a korban a mesteremberek vándorlása. Szabolcs vármegyében 1734-ben csupán 8 szabómestert regisztráltak,¹⁷ s ezek is céhen kívül működtek. Szentmártoni János új lakhelyén, mestersége után, a Szabó ragadványnevet kapta. Vélhetőleg gégényi születésű feleségének neve ismeretlen. Idegenek házasságkötéséhez akkoriban a szülőhelyről testimoniálist kellett hozni. A távolról jött emberek esetében ugyanis mindig féltő volt, hogy már van házastársuk, akit elhagytak; a bigámia pedig halállal büntetendő volt a fennálló törvények szerint.¹⁸ János fia, Ferenc (1720. körül–1788), valamikor az 1740-es évek elején, egy

demecseri köznemes lányát, Teremi Annát (1725 körül–1799) vette feleségül. Talán ekkoriban költöztek át apjával együtt a szomszédos, nagyobb községbe, Demecserbe, ahol a jobbágyok mellett néhány köznemesi család is élt.¹⁹ Demecser ekkori társadalmáról csupán egy 1735-ben, Kisvárdán lefolyt boszorkányper szolgáltat adatokat, ahol a fővádlott, Bötykös Ferencné Darvas Erzsébet volt.²⁰ Az egyik tanú, Balog Ferenc, 18 esztendőskorban, vallomásaiban egy másik vádlott szavait idézte: „Hát, úgymod, miért nem fogják azt meg, azki az urán jár, de bizony, ha mindazokat megfogdoznak, azok Demecserben boszorkányok, sok özvegyember maradna úgy.” A Bötykös család tagjai a későbbiekben is felbukkanak, az asszonyok közül néhány a Szentmártoniak feleségeként.

Egy későbbi tanúvallomás szerint, 1752-ben, a már idős korú Szentmártoni János, fiával, Ferencel együtt Erdélybe ment, hogy nemességét igazolja. Az armális nem lévén a birtokában, Kolozsvár városától hozott testimoniális levelet. Hazatérve Demecserbe, ezt az iratot sokaknak megmutatta. Azok, akik el is elolvasták, kételkedtek annak bizonyító erejében. 1754-ben és 1755-ben országos nemesi összeírást tartottak, s ekkor Szabolcs vármegyében nem jegyezték fel Szentmártoni nevű személyt. A Szabó néven összeírtak között viszont szerepelt négy János, egy Ferenc, egy Sámuel és öt István.²¹ A Jánosok egyike Szentmártoni János lehetett, Ferenc pedig a fia. Ferencnek ekkor már két fia volt, a 10 éves Sámuel és az egy éves István.

Szentmártoni János szabómester, az 1750-es évek közepe táján, Demecserben halt meg. Fia, Ferenc, megbecsült tagja lett a demecseri református eklézsiának. A református egyházi szervezet olyan volt, hogy az egyházközségek vezető testületébe, a presbitériumba (consistoriumba), nemeseket és jobbágyokat egyaránt lehetett választani. Ezt a társadalmi összetételt jól tükrözi az 1770. május 20-án, Csengeri József lelkészsége idejében megválasztott consistorium: „Választatott curatornak nemzeti Kecskeméti András úr. Consequenter consistoriumot is állítottunk, melyre választott nemzeti idősb Berzsényi József úr, nemzeti Kecskeméti Mihály úr, nemzeti Huszti György úr, nemzeti Karancsi János úr, Hegedűs Ferenc, Hegedűs Bálint, Teremi János, Szabó Ferenc, Hajnal István, Sándor János, Bötkös János, Izsák János és Bötkös István úr.” A titulusok jól mutatják a társadalmi hovatartozást. Szabó Ferenc Kolozsvárról hozott testimoniális levele tehát ekkor már nem volt elegendő nemesi származásának bizonyítá-

sára. Családját az adózók közé sorolták. A megváltozott helyzetet az is mutatja, hogy Ferenc legidősebb fia, Sámuel, 1772-ben, egy demecseri jobbágycsalád sarját, a falu egyik esküdtjének rokonát, Hajnal Katalint vette feleségül.²²

1772 augusztusa és decembere közt, Szabolcs vármegyében úrbéri összeíró bizottságok járták a falvakat, amelyek Mária Terézia 1767-es úrbéri rendelete értelmében végezték munkájukat. Demecserben december 10-én jártak, s ekkor 28 örökös és szabad költözésű úrbéres jobbágycsaládot írtak össze. Zsellérek nem voltak. Az iratot a falu képviselőiként: Bribágh Ferenc bíró, valamint három esküdt: Izsák István, Hegedűs Ferenc és Hajnal István látta el kézjeggyel.²³

A nemesek összeírására 1774-ben került sor, akkor Demecserben 8 belső birtokos nemes családot²⁴, és 9 jobbágytartó külső birtokost²⁵ írtak össze. Az 1785-ös népszámlálás szerint a falunak 520 lakosa volt.²⁶ 1774-ben vezették be országosan a nemesség peres formában való vizsgálatát, amelynek latin elnevezése a „causa productionalis” volt. Az alperest az ilyen ügyben producensnek nevezték.²⁷ A Szentmártoni család nemességigazolási pere közel húsz esztendőig tartott. 1774. május 6–7-én, Szabolcs vármegye Nyírbogdányban tartott részgyűlésén, Szentmártoni Ferenc mellett három demecseri nemes személy tanúskodott: az 50 esztendőes Teremi János, a 66 esztendőes Kecskeméti András és a 70 esztendőes Demeter Erzsébet, Kecskeméti János özvegye. A feltett kérdésekre egyikőjük a következőket mondta:

„Secundus testis: Nobilis Andreas Ketskeméty Demecseriensis, annorum circiter 66. juratus examinatus fatetur, ad 1-um: Esmérte a tanú Tekintetes Nemes Szabolcs vármegyében lévő, Gégény nevű helységben lakott, de Demecserben meghalozott néhai Szent Mártoni Szabó Jánost. Ad 2-um: A tanú Gégénybe születvén e világra, sok időig egy faluban lakott néhai Szabó Jánossal, és vallja, hogy ezelőtt mintegy 22 esztendővel maga fiával, Ferencsel Nemes Erdély országában nemessége felállítására végett járván, ugyan Nemes Erdély országában situált Kolozsvár városától hozott testimonialis levelet, melyet is a tanú előtt másokkal olvastatván, hallotta akkor a tanú, hogy mondták Szent Mártoni Szabó Jánosnak, hogy semmit nem érne, mivel csak egy várostól vagyon adva; mely testimonialissal, vallja a tanú, hogy darab ideig nemesi szabadságban is éltek, de egy alkalmatossággal a Tekintetes Nemes vármegye által megvizsgáltatván több nemesekével együtt testi-

monialisok, akkoron a parasztok közé tétettek, azolta közéjek is fizetett a maradéka. Ad 3-um: Tudja azt is bizonyosan a tanú, hogy a deutralis Szabó János csak mesterségéről hívtatott Szabónak, kinek is igaz neve Szent Mártoni János volt, minthogy magát úgy nevezte, és hogy mostan inquiráltató Szabó Ferenc természet szerint való fia legyen, hiti után vallja a tanú, akinek is édes atyja Nemes Erdély országából, nevezetesen Kolozsvárról szakadt ezen Tekintetes Nemes Szabolcs vármegyében.”²⁸

Szentmártoni Ferenc ezután, Mária Terézia királynőnek 1771. május 10-én kibocsátott rendelkezése alapján, a gyulafehérvári káptalanhoz fordult igazoló iratokért. 1774. június 20-án a káptalan számára transsumtumokban (=másolatokban) kiadta a levéltárában lévő, egy bizonyos Szent Mártoni nevet viselő családra vonatkozó két iratot: Az egyik 1427. január 3-án, a másik 1583. április 25-én kelt.²⁹ Ezek azonban az 1677-ben nemességet nyert családéi nem lehettek.

A család nemesi levelét Szentmártoni Ferenc 1776. október 8-án Kolozsvárról szerezte vissza. Az addig lappangó armális Búni Márton hagyatékából került elő. Az ekkor kiadott bizonyoságlevélben Czákó Mihály és Sólymosi János, a kolozsmonostori konvent hites nótariusai igazolták, hogy Ketskeméti Dániel adta át ezt az armalist a demecseri lakos Szent Mártoni Ferencnek. Az igazoló levélben ez olvasható:

„Én, alább is subscribáló kolozsvári lakos, Ketskeméti Dániel, praesentibus adtestálok arról, hogy ennek előtte való üdőkben egy Búni Márton nevezetű atyánkfiának halálával holmi levelek szállván a kezemre, a többi között egy armális levél is tanáltatott közöttök, amely néhai b[oldog] emlékezetű Apaffi fejedelemtől adatott volt Szent Mártoni Jánosnak és két fiainak, Istvánnak és ugyan Jánosnak, Anno 1677, mely armálisnak nálam létéről csak casualiter tudósítatván itten benn jártában, mostan Nemes Magyarországon, Szabolcs vármegyében, Demecseren lakó Szent Mártoni Ferenc ő kegyelme, és engemet, kezéhez adása végett, becsülettel megkeresvén; én is, hogy következő dolgai, ennek kezénél nem léte miatt, kárban ne forogjanak, az említett armalist kezében adtam feljebb írt Szent Mártoni Ferenc ő kegyelmének. Kolozsváratt, die 18-a 8-bris Anno 1776. Ketskeméti Dániel mpr. – Hogy a fennírt Szent Mártoni Jánosnak és két fiainak, Istvánnak és Jánosnak adatott armalist kolozsvári becsületes lakos, Ketskeméti Dániel ő kegyelme adta legyen kezében Nemes Magyarországon, Szabolcs vármegyében, Demecse-

ren lakó Nemzetes Szent Mártoni Ferenc ő kegyelmének, presentibus fide nostra mediante recognoscáljuk, Kolozsvárat, Anno dieque praenotatis. Czakkó Mihály mpr. és Sóllymosi János mpr. Kolozs Monostori Convent hütös nótáriusa.”³⁰

A Kolozsvárott tartózkodó Szentmártoni Ferenc felkereste az ott élő, s általa rokonnak vélt Szentmártoni nevűeket, vagy azok hozzátartozóit is. Így jutott el Ajtai Szabó Mihályhoz, akinek néhai feleségét, Szentmártoni Katának hívták. Az ő hagyatékából került elő egy 1684. november 3-án kelt osztálylevél, amelyről másolatot készítettek. Ebben arról esik szó, hogy a kolozsvári Belső-Magyar utcában elhunyt Szentmártoni Szabó István hátrahagyott javain örökösei: édesanyja, Kőmíves Veres Mihályné; fiatal özvegye, Zeller Kata; valamint korábbi feleségétől való fia, a „szabó míven” lakó Ferkő megosztottak.³¹ Az eredeti iratot a kolozsvári aranyművescéh egyik mestere, Rajner Márton, valamint az ottani szabócéh egyik mestere, Kováts Szabó István készítette és hitelesítette.³² Ez a dokumentum sehogyan sem illeszthető be a család történetébe, de amúgy érdekes adalék a 17. századi, kolozsvári szabómesterek javairól. Többek közt egy ingatlan pontos címe is olvasható benne: „Vagyon Magyar utcában egy ház az Szamos felől való szeren, kinek feljül való szomszédja Noács Márton uram háza, másfelől Filep Mártoné.”

1778. szeptember 23-án Szabolcs vármegye törvényszéke tovább folytatta a nemesség-igazolási pert „Szabó, alias Szent-Mártoni Ferenc”, demecseri lakos ellen. A producens jogi képviselője nemes Fazekas Jászló volt. A perirat immár tartalmazza az armális szövegét, az alperes genealógiai stemmáját és az 1774. május 6-7-én, Nyírbogdányban kelt tanúvallomások jegyzőkönyvét. Az 1677. február 10-én kelt nemességkérő levél is szerepel a bizonyítékok között, amely az armálisszerző magyarországi eredetét bizonyítja. Szabolcs vármegye a Helytartótanácsához fordult az ügyben.³³

Az egyházi anyakönyv szerint az 1780-dik esztendőben „a demecseri méltóságos, tekintetes, nemes és nemzetes compossessor földesurak, proportionaliter elosztván vagy osztatván az egész határt...” újrendezték a közbirtokokat.³⁴ Szabó Ferenc is már közéjük tartozott. Megnövekedett tekintélyét jelzi, hogy a demecseri református egyházközség egyik kurátorává teszik meg 1781. május 13-án, Miskolci Péter prédikátorsága idején.³⁵ Ekkorra már legidősebb fia révén három unokája is van. 1782. január 20-án keresztelik meg Sámuel negyedik gyermekét, Istvánt (1782–1842).

1782. május 20–július 4. közt, Pozsonyban, a Helytartótanács megtárgyalta és 2884. számú iratában visszaküldte Szabolcs vármegye felterjesztését Szent-Mártoni Szabó Ferenc ügyében, azzal, hogy mivel a folyamodó erdélyi származású, nemesség igazolási ügyével az ottani Királyi Táblának kell foglalkoznia. A Sedria határozatát Balassa Ferenc gróf írta alá.³⁶ Tudniillik az volt a gyakorlat, hogy Erdélyben elsőnek a Királyi Tábla ítelt, onnan került a per a Főkegybíróhoz (a Guberniumhoz)³⁷

1783. február 10–11-én Ferenc két fia a közeli Dombrádon tartotta esküvőjét, ugyanis ottani születésű nemes lányokat vettek feleségül: a 28 éves István a 20 éves Molnár Erzsébetet, a 24 esztendő János pedig 14 esztendő Berencsi Katát. A dombrádi lelkész demecseri lakos nemes Szentmártoni Sz. Istvánnak és Jánosnak írta a nevüket az anyakönyvbe. Ugyanerről a demecseri anyakönyvben ez áll: „1783. 11. febr. Sz. Mártoni Szabó István és János házassága volt. Istváné dombrádi Molnár Erzsébettel, Jánosé ugyan dombrádi Berentsi Katával.”

1784. június 9-én Szent Mártoni Ferenc demecseri lakos alázatos memoriálissal fordult a méltóságos liber báró főbíró és praeses úr öméltóságához és a tekintetes nemes Continua Táblához, gratiosus patrónus uraihoz nemességigazolása ügyében.³⁸

1784. július 30-án, Szabolcs vármegye nagykállói közgyűlésén bizonyítványt állítottak ki Szabó, azaz Szent-Mártoni Ferenc, demecseri lakos, valamint Sámuel, Ferenc, István, János és György nevű fiai részére, amelyben az 1778-as nemességigazolási per adataira hivatkozva a vármegye a folyamodót fiaival együtt nemesnek ismerte el.³⁹

1786-ban Szentmártoni Ferenc, nemessége végső igazolása érdekében, az erdélyi Királyi Táblához folyamodott; erről, március 8-án, Deáky Filep Sámuelen, Kolozsvár albiráján keresztül, a város magistratusát is értesítette.⁴⁰

Szentmártoni Ferenc nem érte meg ügyének végső lezárását, mert 1788. január 30-án, Demecserben, meghalt. Teremi Annától (1725 körül–1799) született fiai maradtak utána: Szent Mártoni Sámuel (1745–1831), István (1754–1806), János (1758–1828) és György (1765–1827). A legkisebb fiú éppen apja halála előtt nősült. Az apagai anyakönyvben 1788. január 22-én ezt írta be a lelkész: „Születésére, s lakására nézve demecseri ifjú legény, Szabó György megeskettetett Apagyon, ugyanott született, s nevelkedett Hegedűs Mihály leányával, Klárával, kik mindketten reformáta vallásban születtek, neveltettek és vagynak.”⁴¹

1791. július 1-én a négy fiútestvér alázatos könyörgő levelet küldött az erdélyi státusokhoz nemesigazolásuk érdekében. 1791. július 4-én kihallgatást tartottak Kolozsvárott, ahol Lapka János és Gyergyai László szolgabírák előtt, kérdésekre válaszolva, 3 tanú szólalt meg: a 65 esztendő Szent Mártoni Zsuzsánna, aki Horánszky Mihály kolozsvári polgár özvegye volt; valamint két helybéli polgár, a 38 éves tímármester, Czákó Mihály és a 48 éves Szentmártoni Ferenc. Mindhárman bizonyították, hogy Szentmártoni Szabó János atyja Szentmártoni Ferenc volt, nagyapja pedig Szentmártoni János, aki Kolozsvárról Magyarországra származott el, és akit mestersége után neveztek el Szabónak.⁴² Egyikük vallomásának végét, amely Szentmártoni Jánosnak, a kuruc világ idején, Kolozsvárról való elmenekülését beszélte el, már idéztem. Itt most ugyanazon vallo-
más első része következik:

„3-dik valló: Becsületes kolozsvári polgár, Szent Mártoni Ferenc, mintegy 48 esztendő, aki is vall az 1-sőre: Én mostanában az exponens Nemes Magyar Országban, Szabolcs vármegyében, Demecseren lakó Szent Mártoni Szabó Jánost jól esmérem, s az édesatyja házánál is voltam Demecseren, az írt vármegyében, s jól tudom, kicsoda. Az 2-dikra: Tudom azt is nyilván és bizonyosan, hogy az exponens ő kegyelmének édesatyját Szent Mártoni Ferencnek hívták, ki is az exponenssel, Szent Mártoni Szabó Jánossal, háromszor is voltanak itten Kolozsvárott a házamnál, s az a Szabó név az néhai, Kolozsvárról Magyar országra származott Szent Mártoni Szabó Jánosról ragadott volt reájok, azért, hogy midőn innen ki származott volna, akkor szabó legényke volt, de különben Szent Mártoni volt az igaz neve az eleinek. Az 3-dikra: Azt is tudom valóságosan...”

1791. július 15-én, Kolozsvárott, az erdélyi Királyi Tábla kedvező ítéletet hozott a nemesség-igazolási perben. A kérelmezőknek az armálisszerző idősb Szent Martoni Jánostól való leszármazását bebizonyították látva, őket valóságos armalista nemesnek elismerte. Ezt követően, 1791. szeptember 16-án, Szabolcs vármegye nyíregyházi közgyűlése, az erdélyi Királyi Tábla ítéletét is figyelembe véve, „Szabó a Szent Mártoni” János valamint Sámuel, István és György nevű testvéreinek nemességét elismerte s részükre erről bizonyáglevelet adott ki.⁴³

A 17. század végétől egészen az 1820-as évekig a demecseri egyházi anyakönyvek igen részletesek, tele vannak a prédikátorok személyes megjegyzéseivel. Ezután azonban, hivatalos rendeletre, át kellett tér-

niük a rubrikázásra, amely ennek a gyakorlanak sajnos véget vetett. Volt, hogy még a temetési textust is feljegyezték, mint például Solymosi Sámuel prédikátor, 1815. augusztus 19-én: „Szent Mártoni Szabó György fiacskája, János, eltemettetett. Praed. Text. Zsolt. 39:6. Ímé, egy tenyérnyivé tetted [napjaimat].” Általános szokás volt, hogy a fiatalon elhalt gyermek keresztnevét adták a következő azonos nemű újszülöttnek is. Tették ezt mindaddig, amíg valamelyik felnőtt kort nem ért. A házastárs halála esetén sem várták ki mindig a gyászévet. 1798. március 14-én, tíz esztendei házasság után, meghalt Szabó György felesége. A férfi ugyanezen év május 8-án újránősült: „Nemes Szent-Mártoni György, Söndör András hajdon leányával, Sárával, itt helyben copuláltatott, Hegedűs János, nemes Szent-Mártoni Sámuel is jelenlettekben, Szőke István prédikátor által.” Az új asszony később fehérmázás cserépkorsót adományozott, ilyen felirattal: „Szabó Györgyné ajánlotta a Demecseri református egyháznak.”⁴⁴ Van példa a válásra is. 1845. március 24-én vette feleségül az adózó özv. Hajnal Annát „középső Nemes Szentmártonyi Szabó János, ki is törvényesen elváltatta előbbi nőjétől.”

A református vallású, köznemesi jogállapotú Szentmártoni Szabó család a 19. század során, kiterjedt rokonságával, folyamatosan Demecserben, illetve kisebb részt a szomszédos Kéken élt. Az 1828-ban 911 lelket számláló Demecserben 125 ház állt, az 556 lelkes Kéken pedig 70 házat számláltak meg.⁴⁵ Mindkét falu a régi Rétköz jellegzetes települése volt.⁴⁶ Határuknak csak a felét tette ki a száraz, homokos terület, a többi a Tisza halban gazdag morotvakkal övezett árterében feküdt. Járhatatlan és soha ki nem száradó mocsár húzódott Demecser nyugati határán, keleten viszont domb magasodott a falu fölé (azon volt a temető). A homokos talajon lévő utak mégis járhatók voltak.⁴⁷ A nagy réteket hordozó, vándorló lápok, szeles időben, ide-oda úszkáltak a magaslatokon lévő szomszédos falvak között. A folyó későbbi szabályozása ezt a lápvilágot, s vele együtt a pákász életet teljesen eltüntette. Úgy lett, ahogy azt Petőfi 1847-ben előre megírta: „És ez az átkozott szabályozás majd mind e regényességnek véget fog vetni: lesz rend és prózaiság. Bizony nem szeretnék mostanában a Tiszának lenni!”⁴⁸ Ez a vadregényes világ a nép körében élő mesékben is tükröződött, hiszen a 20. század elején éppen a rétközi parasztoktól sikerült összegyűjteni legősibb gyökerű népmeséink egy részét, mint például a Fehérlő Péterről szólót.⁴⁹ Ezen a fo-

lyójárta környéken akkoriban káposztából, lenből, kenderből és dohányból termelt a legtöbb, ám a kalászosok, a kukorica és a krumpli hozama is jó volt, főként, ha trágyázták is a földet. Az ártereken nagymennyiségű salétromot (káliumnitrátot) söpörtek, így a fő ipari tevékenység a salétromfőzés volt, amellyel a puszkaporgyártáshoz szükséges alapanyagot állították elő.⁵⁰ A falunak külső földesurai és belső birtokosai egyaránt voltak. A belső birtokos armalista nemesek időnként újraosztották maguk között a „két bő nyomásra” tagolt határt. Ekkor már ebbe a közbirtokos (compossessor) rétegbe tartoztak a Szentmártoniak is. A két falu lakosai, eleinte kevés kivétellel, mind reformátusok voltak, s önálló parókus lelkészek voltak.⁵¹ Az egyházközségben a család tekintélyének növekedését jelezte az, hogy 1792. májusától, éveken keresztül, a négy testvér közül három a consistorium tagja lett. A nemességigazolási eljárás kedvező lezárása után a demecseri református egyházközség anyakönyveiben a család látszólagos előneve többféleképpen is szerepel: Szent Mártoni, Szentmártonyi, Sz. Mártonyi.

A család tagjainak anyagi helyzetéről is maradt egy-két dokumentum. Az egyik egy nyugta, amelyet a belső birtokos Elek János 1804. október 7-én írt alá. Ebben elismeri, hogy a Demecserben, Szabolcs vármegyében lakozó Szent Mártonyi Szabó Mihály és Bötökös István nevezetű emberektől megvett százhusz darab öreg juhot. A másik dokumentum pedig egy végrendelet. 1828. október 29-én, a demecseri református pap, Solymosi Sámuel a következőket jegyezte be a halotti anyakönyvbe: „Néhai nemes Sz. Mártonyi Szabó János becsületes compossessor, és vallását szerető jó keresztyén, hosszas nyomorúságai után meghalván, életének 70-dik, hetvenedik, házasságának 46-dik, negyvenhatodik esztendejében, elta- karítottatott tanítással a szomorú háznál.” Máig megvan ennek az „öreg Szent Mártoni Szabó Jánosnak” a végrendelete, amelyet nem sokkal a halála előtt írt. Ebben, János fiának (1797–1849) és „elnyomorodott” Ferenc fiának, valamint két lányának és feleségének örökségéről rendelkezve, zálogba adott telkéről, ökrökről, lovokról, szekerekről és szerszámokról esik szó. A testámentum végén ez olvasható:

„Mely utolsó rendelés tételemet, annak nagyobb erősségére, kezem kereszt vonásával erősíték, az alább írt bizonyosságok előtt. Demecserben, szeptember 7-kén, 1828. esztendőben. Öreg Szentmártoni Szabó János keze vonása – Mi előttünk: idősb Hegedűs Nagy János kereszt vonása – Hajnal György keze ke-

reszt vonása – Pap László keze kereszt vonása – Szondi János keze kereszt vonása – Notarius ifjabb Sondor András előtt és által.” Az aláíró személyek többnyire rokonok.

Egy 1830. április 17-én kelt egyházi jegyzőkönyv aláíróinak egyike a végrendeletben említett fiú: „Nemes Szentmártonyi Szabó János, a fent írt nemes ekklezsia fő kurátora keze X vonása.” A kézvonás nem mindig az analfabétizmus jele volt, hanem pecsét helyett szolgált, illetőleg a valóban írástudatlanok kézjegyeihez illeszkedett.⁵² Ezekből az időkből való egy érdekes dokumentum a nemesi kiváltságok gyakorlati hasznáról, amely ugyanez a Jánosé (1797–1849) volt:

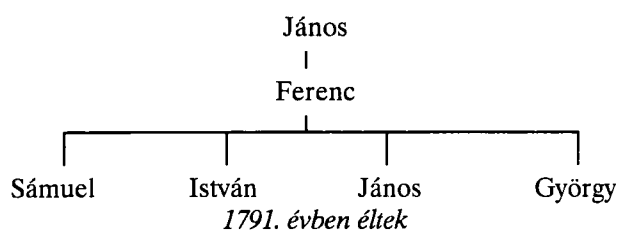
„Passualis levelemet mutató nemes Szent Mártoni Szabó János, mintegy 35 esztendő, magossz teremtű, szőkés ábrázatú, barna hajú, ezen tekintetes nemes Szabolcs vármegyében helyezettett Demeter helysége lakosa, amidőn dolgai folytatása végett, ezen vagy más, szomszéd tekintetes, nemes vármegyében lévő helyekre néha két szekerével utazánd, hogy mindenütt, mint igaz magyar nemes, minden vám és egyéb adózások nélkül, szabadon menni, jönni, mulatni engedtesse, általam azoknak, akiket ezen dolog illet, ajánlatik. Kelt Napkoron, julius 5. napján, 1834. Tekintetes Nemes Szabolcs vármegye szolgabírája, Bégányi Antal.”⁵³

A jobbágyfelszabadítást megelőző időkben az anyakönyvi bejegyzések mindig nemes állapotúaknak nevezik a család tagjait s házastársaik is többnyire nemesek. (A jobbágyok neve mellé ugyanis azt írták, hogy adózó.) Az 1848-as jobbágyfelszabadítást követően, az 1850-es években megszűnik a különbségtétel, sőt a nemesi előnévként használt Szentmártonit is fokozatosan elfelejtik bejegyezni, így egyazon családon belül is előfordul az, hogy a korábban született gyermekek még „Nemes Szentmártonyi Szabók”, míg a későbbiek egyszerűen csak a Szabó nevet viselik az anyakönyvben. Foglalkozásként pedig a „reformáta földműves” és a „ref. iparos” a leggyakoribb mesterségük. Az armalista nemeseket csak az adómentesség és néhány előjog választotta el a volt jobbágyoktól, a különbség megszűntével, maguk is közönséges falusiakká, földművesekké, iparosokká váltak. A sikeresebbek tanítók, vagy papok lettek. Volt olyan is, akit nemzetgyűlési képviselővé választottak.

A család egyes tagjait Fényes Elek 1851-es geográfiai szótára is megemlíti. Demecsernél: „...Belső birtokosok: Elek Pál, Teremy János, Szabó János, s többek ezen családból.” Kék község belső birtokosai so-

rában Szabó Istvánt említi.⁵⁴ Nagy Iván családtörténeti munkája tizedik kötetében, tévesen, a Csíkszentmártoni Szabó család történetébe keveri a Szabó, azaz Pozsonyi Szentmártoni családra vonatkozó adatokat.⁵⁵

„Czímeres nemes levelét 1677-ben Apaffy Mihály fejedelemtől nyerte és azt 1678-ban a fogarasi országgyűlésen kihirdette. ...A múlt században [Nota bene! a 18-adikban] János Kolozsvárról Szabolcs megyébe Demecserre költözött, és a következő családfát alkotott:

Ferencnek fiai, a négy testvér 1791-ben az erdélyi országgyűléstől kérték, hogy nekik Apaffy Mihálytól 1677-ben adott és az 1678. Évi fogarasi országgyűlésen kihirdetett nemes levelöknél fogva nemességi bizonyítvány adassék.” Nagy Iván tévedése azzal magyarázható, hogy a csíkszentmártoni előnevű Szabó család, amely Udvarhelyszékben volt honos, ugyanakkor kapta nemesi levelét, amikor a Pozsonyi Szentmártoniak. A két család címerének különböző volta az azonosságot kizárja.⁵⁶

A Nagy Iván által is megnevezett, 1791-ben nemességüket igazoló testvéreknek, több ágon, igen sok leszármazottja lett a 19. század során; így közülük csupán azok családi vonalát tudom nyomon követni a továbbiakban, akiknek utódai a 20. században is számon tartották eredetüket.⁵⁷ A négy testvér közül, az ügyeket intéző János (1758–1828) tartotta magánál az armálist, amely, a többi igazoló irattal együtt, a továbbiakban is az ő leszármazottai birtokában maradt. Berencsi Katalintól született fiától, Jánostól (1797–1849) annak Némethi Erzsébettől született András fia (1827–1888) örökölte, aki a Demecserrel szomszédos Kéken, a Farkas Eszterrel (1833–1900) kötött házasság révén, vagyonos ember lett. Ő már csak a Szabó nevet használta.

Szabó András legidősebb fia, József (1856–1937), a debreceni Református Kollégiumban tanult, s 1882-től a Bihar vármegyei Bárádon előbb káplán, majd lelkész lett. Itt ismerkedett meg a helytörénész Osváth Pállal, aki a családi armálist meglátva, arra

buzdította, hogy nézzen utána nemesi származásának. Később Osváth Pál fia, Osváth Lajos, Bihar vármegye főlevéltárosa segítségével, összegyűjtötték a többi családi iratot, majd 1907. december 18-án, Nagyváradon, Bihar vármegye rendes évnegyedes közgyűlése, a bemutatott armális alapján, igazolta Szabó József nemességét. Szabó József az első világháború utáni első nemzetgyűlésben a biharnagybajomi kerület képviselője lett.⁵⁸

Az 1920-as évek végén Szabó József, bárándi református lelkész, Szabó Zoltán záhonyi országgyűlési képviselő és Szabó Ernő Béla gödöllői jegyző fontosnak érezték, hogy ismét felszínre hozzák nemesi származásukat. Nem elégedtek meg a nemesség anyakönyvekből is bizonyítható tényével, hanem az eredeti „kutyabőrös” nemességet is kinyomozták. Az Országos Levéltár munkatársai 1929. december 17.–1932. március 12. közti időben vizsgálták Szabó József, bárándi református lelkész és Szabó Ernő Béla, gödöllői jegyző nemességigazolási és névváltoztatási kérelmét. E vizsgálat jól dokumentált ügy iratai a Magyar Országos Levéltár Y-szekciójában ma is megvannak az 1408/1929, 893/1930 és 590/1931 iktatószámokon, Szentkirályi, Föglein, Varga, Ányos és ki nem betűzhető szignatúrákkal.⁵⁹ A vizsgálók egyike, Ányos Lajos főlevéltárnok, az egyik legjobb szakember volt, aki 1936-ban, a „Turul”-ban, irányadó cikket jelentetett meg a nemesség-igazolásához.⁶⁰

A nemességigazolás eredményeként a Szabó-rokonság nagyobbik része, addigi nevét elhagyva, a régieskedő Szent-Martoni vezetéknevet vette fel, bár igazából a Szentmártoni Szabó kettős nevet szerették volna választani, hiszen az ősök hosszabb időn át valójában így használták. Az Országos Levéltár genealógusai azonban ezt a megoldást elutasítva, azt javasolták, hogy a nemesi levélben szereplő eredeti nevet állítsák vissza. Erről egy Varga nevű szakértő, az 1932. március 9-i keletű pro domo-ban, így vélekedett: „Szabó József, bárándi ref. lelkésznek és Szabó Zoltán országgyűlési képviselőnek a Kormányzó Úr ő főméltóságához benyújtott kérvényeikben (196,585/1930 és 6460/1931 b. ü. min. sz.) a Szentmártoni Szabó kettős név viselhetése iránt előterjesztett kérelmét, az idézett 1408/1929 OL sz. jelentésben kifejtett okoknál fogva, nem vélem pártolhatónak.”⁶¹

1932. május 19-én a Magyar Királyi Belügyminiszter bizonyítványt adott ki a kérelmezőknek régi magyar nemességük igazolásáról és a Szent-Martoni név használatának jogosultságáról, Csupor miniszteri ta-

nácsos aláírásával. 1932. október 11-én, Nyíregyházán, Szabolcs és Ung Közigazgatásilag Egyelőre Egyesített vármegyék Közönségének őszi rendes közgyűlése hozott helybenhagyó véghatározatot Szabó Zoltán főszolgabíró, gazdasági tanácsos; Szabó Ernő Béla községi jegyző, gödöllői; Szabó Géza kir. tanfelügyelő, szombathelyi; Szabó Sándor birtokos; Szabó Kálmán birtokos, demecseri; dr. Szabó József orvos, kenézli és Szabó József birtokos, demecseri lakosok nemessége meghirdetése és lajstromozása tárgyában.⁶²

1938-ban megjelent M. Kir. Belügyminisztérium által igazolt nemese 1867–1937. című kiadvány, amely immár tartalmazta, a nevüket (Pozsoni) Szent-Martonira visszaállító Szabó családbeliek közül 16-nak az adatait. A megnevezett személyek, az 1791-ben nemességét igazoló négy testvér közül kettőnek, Sámulnek és Jánosnak a leszármazottai.⁶³

Szabó József bárándi református lelkész 1892-ben a mikepércsi református pap lányát, Nagy Kornéliát (1871–1945) vette feleségül. Az ő egyik lányuknak, Editnek (1895–1988) a fia, Balassa Iván (*1917), a neves néprajzkutató⁶⁴. Itt hadd álljak meg egy kitérőre, amelyből látható lesz, hogy a kutatásban néha a véletlennek is nagy szerepe van. Az „Irodalomismeret” című folyóirat tematikus számába cikket írtam a Petőfit ábrázoló dagerrotípiáról.⁶⁵ Ugyanebben a folyóiratszámomban, Kovács Sándor Iván főszerkesztő felkérésére, az irodalmi élet reprezentánsai közül sokan írtak első, emlékezetes Petőfi-élményükről, köztük Balassa Iván is. Az ő írását olvasva figyeltem fel a következő mondatokra: „Egyszer nagyapám (református pap Bárádon;...) lévén kiváltságos 'első onoka', magával vitt rokonlátogatni szülőföldjére, a Tisza-mellékére. Dombrádnál meg Balsánál többször is komppal (ott hidas a neve) átszeltük a sárgás vizű folyót...”⁶⁶ Az addig összegyűjtött családi adatokra emlékezve, és a látva anyja nevét, ekkor arra gondoltam, hogy Balassa Iván valószínűleg Szabó József bárándi lelkész unokája. Ezt a gyanúmat az is megerősítette, hogy a Ki kicsodát fellapozva, láttam, hogy anyja neve Szabó Edit.⁶⁷ 1998. júniusában tehát felkerestem Balassa Ivánt. Sejtésemből bizonyosság lett, s így az ő segítségével sikerült az armálist jelenleg birtokló távoli rokont megtalálnom.

Szabó József Nagy Kornéliától született fia, ifjabb József (1893–1936), a Bodroghözben, Cigádon magánorvos, majd Kenézlőn volt körorvos. Róla Balassa Iván kéziratos önéletrajzából tudtam meg a következőket⁶⁸: Budapesten végzett az orvosi karon, s az I.

világháborúban császárvadászként szolgált. Az egyetemi zászlóalj katonájaként részt vett a IV. Károly király restaurációs kísérletét kísérő csatározásokban. Cigádon a zsidó kocsmáros lányát, Rosenfeld Erzsébetet vette feleségül, akitől egy Vera nevű lánya (1924–1944) is született. Tőle azonban 1925-ben elvált.⁶⁹ Másodjára a makói református kántor lányával, Nagy Irénnel házasodott össze, de lányuk, Edit (*1927) születése után, tőle is elvált. Ekkor az a családi mondás járta: „Józsi kétszer házasodott, egyszer Makóról, egyszer Jeruzsálemből.” Ifjabb József az ivásban és a morfiumban keresett vigasztalást, s végül ezek miatt, fiatalon meghalt. Így, örökös híján, a bárándi lelkész öccsének, a rétközi Balsán lakó, Szabó Antalnak (1873–1962) adta át az armálist és a családi iratokat.

Ez a Szabó Antal a szomszédos Szabolcs faluban, még a híres földvárat is magában foglaló, 109 katasztrális holdnyi földet birtokló, 1050 arany koronát érő tiszta jövedelemmel rendelkező, nagygazda volt.⁷⁰ Tőle örökölte a kutyabört, a verestoronyi és enyedi előnévű Veres Máriától (1880–1966) született, nagyobbik fia, az ugyancsak gazdálkodó, Ferenc (1905–1982); községi hivatalnok kisebb fia, András (1908–1991) nőtlen maradt. Jelenleg ennek a Ferencnek Sajgó Erzsébettől (*1919) született fia, a Szerencsen lakó ifjabb Ferenc (*1938) örzi az armálist és a családi iratok nagyobb részét. Szabó Ferencnek és öccsének Lászlónak (*1943) azonban nincs férfi leszármazottja, így velük a család ezen ága megszakad. Az armálist és a többi iratot Ferenc egyik lánya, Edit (*1968) vette át és mutatta meg e sorok írójának. Az idősebb Ferenc húgának, Máriának (1911–1985) a fia, a Debrecenben élő Marsalkó Endre (*1939) is segítségemre volt a családtörténeti dokumentumok feltárásában, amelyekből ő is őriz egyet.

Szentmártoni Szabó Sámuel (1745–1831) ágán azonban több fiú leszármazott akad ma is. Neki Hajnal Katalintól (1749–1827) született fia, István (1782–1842), akinek Sondor (vagy Zsondor) Erzsébettől (1783–1854) született fiai, János (1812–1853 után) és Mihály (1817–1882) azok, akiktől a további leszármazás nyomon követhető.

Jánosnak Szétsi Esztertől született fia Menyhárt (1853–1883 után), akinek Bötykös Johankától (1862–1889) való fia, az 1932-es nyíregyházi igazoló iratban említett demecseri birtokos, Sándor (1883–1937 után).

Mihály ágazata a legkiterjedtebb. Alább ezt követjük. Szabó Mihály 1840-ben kötött házasságot Bötykös Zsuzsannával (1822–1868). Egyik fiuk, Sza-

bó Albert (1854–1917 után), Sárospatakon, a Református Kollégiumban tanult, majd Záhonyban lett tanító.⁷¹ Itt Gööz József helybéli református lelkész lányát, Esztert (18?? –1903 előtt) vette feleségül. 1903-ban „Mezei virágok” címmel verseskötete jelent meg Ungvárott. „Századvégi szerelem” című versének harmadik strófáját idézem: „Nap vagy Te, fénylő nap az ég azurján / És én örök, sötét bolygód vagyok! / Óh! egy sűgárt csak, melynél megláthassam: – Szerelmem-é, avagy tárczád nagyobb. –”⁷² Szabó Albert későbbi sorsáról leszármazottai sem tudtak semmi bizonyosat. Gööz Esztertől született fiai voltak a nevüket 1932-ben Szent-Martoni Zoltán, Ernő Béla és Géza. Pozsonyi Szent-Martoni Zoltán (1877–1939) Záhonyban született, Sárospatakon tanult, majd Budapesten jogot végzett. Ő vitte a leg többre a család történetében, hiszen 1916-ban az ungvári járás főszolgabírája lett, a Károlyi-kormány idején pedig Ung vármegye főispán-kormánybiztosa volt. A háború után m. kir. gazdasági főtanácsosnak nevezték ki, majd két ízben is, 1920–1922 és 1927–1931 közt, országgyűlési képviselő lett.⁷³ Testvérei is felelős állásokat viseltek: Ernő Béla (1879–1959) Gödöllőn lett községi jegyző,⁷⁴ Géza (1881–1943) Kassán volt tanító, majd Szombathelyre kerülve, királyi tanfelügyelő lett.⁷⁵

Szent-Martoni Zoltánnak egyik, Árvay Etelkától született fiáról, ifjabb Zoltánról (1904–1941) a kor ismert festője, Rottman Mozart⁷⁶ készített festményt, amelynek reprodukciója egy képes hetilap, az „Újság vasárnapja”, címlapján is megjelent, 1929-ben. A festményt egyik húga, Minay Lajosné Szent-Martoni Etelka (*1906) örzi Sárospatakon, amelyet 1993-ban, a nála tett látogatásomkor, magam is láttam.⁷⁷ Az idős Zoltán másik fia, Aladár (1908–1966) és másik lánya, Márta (*1915) az Ohio állambeli Clevelandban telepedtek le. Ott született Aladár fia, Zoltán (*1959). Márta lánya, Martha Pereszlényi Pintér (*1949) pedig Colombusban él, és a Granville-ben lévő Denison Egyetemen modern nyelvészetet tanít.⁷⁸

A gödöllői jegyző, Ernő Béla, felesége Bogár Jolán (1882–1958) által, Révész Imre debreceni református püspökkel került rokonságba. Fia, László (*1913) bár nő, nincsenek gyermekei. Kutatásaim során először őt kerestem meg gödöllői lakásán. Az ő segítségével jutottam zalaegerszegi rokonának a címéhez.

A tanfelügyelő Géza még Kassán vette feleségül a katolikus Reigl Ilonát (1894–1970), s tőle született fiát, Ernőt (1914–1997), is katolikusnak keresztelték.

Ernő eredetileg csendőrszázados volt, s 1944-ig a M. Kir. Belügyminisztériumban dolgozott.⁷⁹ Később Zalaegerszegen telepedett le. Tőle 1992-ben sok családi dokumentumot és adatot sikerült gyűjtenem. Ernő Herteleny Évától (1912–1997) született fiának, Balásznak (1943–1988) egy Bolf Máriától született fia maradt: Szent-Martoni Balázs (*1975). Ernő egyik lánya, Frank Péterné Szent-Martoni Mária Magdolna (*1945) Budapesten él, így az ő segítségét is igénybe vehettem a kutatásban.

Visszalépek a 19. századi Szabó Mihályhoz, akinek Bötykös Zsuzsannától született másik fia, Kálmán (1859–1909), iparos volt Demecserben. A nyírbogdányi születésű, majd nagyhalászi lakos Sinka Rozáliától (1862–1902) született fiai közül Géza (1886–1924) asztalosmester lett a Demecser melletti Gégényben. Ő a jelen sorok írójának a nagyapja. Neki még hat testvére volt. Ifjabb Kálmán (1889–1952), aki az orosz fronton háromszor megsebesülve, világháborús kitüntetésekkel, kocsigyártó, József (1896–1950 után) pedig asztalos volt Demecserben,⁸⁰ Budapesten élt az agglégény Béla (1893–1945), aki ott, a VII. ker., Bethlen utca 6-ban volt cukrász.⁸¹ Ők 1932-től a Szabó helyett már a Szent-Martoni nevet viselték. A lánytestvérek, Ilona (1887–19??) és Irma (1891–1964) voltak, illetve Berta (1899–1973), akit a gégényi jegyző örökbe fogadott, házassága révén pedig 40 hold birtokosa lett.⁸² Józsefnek két lánya, Anna (1928–1990) és Mária után született fia, Zoltán, nőtlén maradt. Tehát csupán ifjabb Kálmánnak van fiú leszármazottja: Tibor (1937–1990), akinek fia, ifjabb Tibor, de róla semmit nem tudok. (Irma lányának, Seres Béláné Kovács Erzsébetnek köszönhetem, hogy 1991-ben megtaláltam a néhai gödöllői jegyző fiát, Szent-Martoni Lászlót.)

A családnév körüli ügyekből gégényi nagyapám, Szabó Géza, kimaradt, mert már korábban meghalt. Szociális érzékenysége miatt, 1919-ben, szerepet vállalt a falusi direktóriumban; a román megszállók ezért, büntetésből, összeverték. Az akkori sérülések következtében halt meg 1924-ben.⁸³ Nagyapám gyermekei tehát mind Szabó nevének maradtak. Felesége a Székelyben született, Kovács Rozália (1887–1931), gégényi anyja, Bálint Zsófia (1862–1937) után, református lett, de apja, a napkori molnár, Kovács Ferenc (1861–1920), katolikus volt. Nagyapám feleségének adatai egyben azt is mutatják, hogy a 20. század elején már jóval nagyobb volt a népmozgás a falvak között, mint az előző század során. A Tisza szabályozása és a vasútépítés után, a Rétköz korábbi zártsága

megszűnt, s más vidékek lakosai is beáramlottak. A korábban teljesen református lakosságú falvakban megjelentek a római és görög katolikusok, valamint az izrelita vallásúak, majd számarányuk is egyre növekedett.⁸⁴ A vegesházasságokban adott reverzálisok a reformátusok számát nagyban csökkentették. Szabó Gézának Kovács Rozáliától született hat gyermeke közül kettő volt fiú: Aladár (1913–1974) és apám, ifjabb Géza (1920–1990), négy pedig lány: Gizella (1910–1959), Margit (1912–1982), Aranka (1917–1965) és Ilona (*1923). A Demecserben asztaloskodó Aladárnak Kerekes Juliánától (*1913) született hat gyermeke közül kettő a fiú: Géza (1943–1993) és Béla (1951), és négy a lány: Rózsa (*1937), Irén (*1940), Erzsébet (*1947) és Juliánna (*1956). Gézának Teremi Ilonától (*1947) született fia, ifjabb Géza (*1967).

Apám, Szabó Géza élete Magyarország két sorsfordulója közé esett: a trianoni békeszerződés aláírása után néhány héttel, 1920. június 28-án, született Gégényben, s nem sokkal a rendszerváltoztató választások előtt, 1990. február 17-én, Békéscsabán halt meg. Mivel 11 éves korára teljesen árva lett, anyai nagyanyja és nőtestvérei gondoskodtak róla. A kiskvárdai Bessenyei György Gimnáziumban való továbbtanulását, a helybéli tanító kérésére, nagynénje, az előbbieken említett, 40 hold bérbeadásával gazdálkodó, özv. Angyal Gyuláné Szabó Berta támogatta. Ezt követően a debreceni Gróf Tisza István Tudományegyetem Hittudományi Karán tanult. A háború alatt, 1944–1945 közt, Kenderesre, majd Balatonkenesére exmittálták. Diplomáját 1945 nyarán kapta meg. Nagyhalászi és tiszaezlári segédlelkészkedés után, 1947-ben választották meg Tiszanagyfaluban parókus lelkésszé, ahol ugyanakkor feleségül vette anyámat, a Pesterzsébetről való Gönczi Erzsébetet (*1924). Én 1950-ben születtem, László öcsém pedig 1952-ben, mindketten Tiszanagyfaluban, a parókián. Apámat 1956 tavaszán Békéscsabára helyezték, ahol nyugdíjba meneteléig, 1989 nyaráig szolgált.⁸⁵ Tőle már gyermekkoromban hallottam családnevünk érdekes történetéről, de csak az ő halálát követően, 1990 tavaszán kezdtem foglalkozni a kérdéssel. Ekkor ugyanis apám egyik unokahúgától, Vass Miklósné Szent-Martoni Annától (1928–1990), aki a feljebb említett Szent-Martoni József demecseri asztalosnak a lánya volt, bővebb ismeretekhez és dokumentumokhoz jutottam a család származását illetően. Vassné, halála előtt néhány hónappal, elküldte az armális magyar fordítását, amelyet apjának iratai között ta-

lált. Ekkor elhatároztam, hogy utánajárok a kutyabőr eredeti latin szövegének és egyúttal a család történetének is. Mivel irodalomtörténész vagyok, egyszerűsind úgy döntöttem, hogy – megkülönböztetés végett – publikációimban a Szentmártoni Szabó Géza nevet fogom használni. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán, 1978-ban, történelem–latin szakon végeztem s szerzetem diplomát. Jelenleg az ELTE Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékén vagyok adjunktus.⁸⁶ Ami a további leszármazást illeti, feleségem Makay Terézia (*1952), akitől két lányom, Emese (*1984), Fruzsina (*1987), és egy fiam, Levente (*1988) született. Villamosmérnök öcsém lánya, Ágnes (*1990), fia pedig László (*1993), akik Gyene Máriaától (*1954) születtek.

Hosszas kutatásokkal sok mindent sikerült feltárnom a család történetéből, s ennek révén ismertem meg néhány távoli rokonomat, köztük olyanokat is, akik az eredeti dokumentumokat és magát az armális is őrzik. Ám hátra van még egy kérdés, vajon mi lett a címerszerző Pozsonyi Szentmártoni János másik fiának, a Kolozsvárott maradt Istvánnak a leszármazottaival?

Nagy Iván a Szent-Mártoni család címszóban a következőket írta: „Erdélyben szintén van hasonló nevű család Alsó Fejér megyében, hol Gergely 1825. körül adóíró biztos, Györgynek özvegye Brinyi Anna birtokos ott Maros Szent-Imrén. Régebben eléfordul e néven Bálint, tordai unitária iskolai igazgató, 1596-ban Kolozsvárra tétetett. 1678-ban János (v. József) Toroczkon ugyan az.” Utóbbiaknál a jegyzet Székely Sándor unitárius egyháztörténetére utal.⁸⁷

Mindössze annyival tudom ezt kiegészíteni, hogy az erdélyi Gubernium iratai 1714-ben említenek egy Stephanus Szent Martonit.⁸⁸ Ezt a vonalat, adatok híján, nem tudtam feltárni, de egy erdélyi unitárius papi család tagja, Pozsonyi Szentmártoni Kálmán (1879–1968) a székelykeresztúri unitárius főgimnázium egykori igazgatója,⁸⁹ 1946-os önéletrajzában, ugyancsak innen vezeti le magát.⁹⁰ Ezt írja: „Apám posoni Szentmártoni Kálmán unitárius lelkész, anyám marosjárai Rozsnyai Vilma volt, marosjárai Rosnyai Dávidnak, Apafi Mihály török tolmácsának családjából. A Szentmártoni család a nemességet 1678-ban Apafi Mihálytól kapta. Atyai nagyapám, Szentmártoni Sámuel lelkész, tudománykedvelő, íróember volt. Megírta az unitáriusok történetét. Torockó bányaváros történetét ő írta meg legelsőnek...”⁹¹ Szentmártoni Kálmánnak csak lányai voltak, akik hajdonok maradtak. Rokona Szentmártoni István To-

rockón élt. Ennek fia, József, 1944-ben, Kolozsvárról Gödöllőre menekült, ahol őt és családját, a fentiekben már említett Szent-Martoni Béla jegyző, mint távoli rokonait vette pártfogásba. Ennek a Józsefnek Budapesten élő lánya, Szentmártoni Judit, nem tudott családjá történetéről tájékoztatni.

Végighaladva közel negyedfélszáz esztendőn, amelyet egy vékony fonalként húzódó leszármazási vonalon, a történelem egy csöppnyi részletét vizsgálva, tettem meg, jól kirajzolódnak a mindenkori emberi törekvések. Az armális megszerzése a 17. századi szabómester számára a személyi szabadságot, az adómentességet és a további előrelépés lehetőségét jelentette, az akkor még prosperáló, erdélyi társadalomban. A kuruc idők veszedelmei és a Habsburg-fennhatóság kereteibe záródó, hanyatló fejedelemség zavaros időszaka új helyzetet teremtett. Az egyik fiú vándorlásra kényszerült, majd egy új közösségbe kellett beilleszkednie. A 18. század konszolidálódó Magyarországon az állam csak a hitelesen dokumentált jogokat ismerte el; előbb csak a törökötől visszaszerzett nemesi birtokok tulajdonjogán perlekedett, később már maga a nemesség hitelessége is vizsgálat tárgya lett. Nagy erőfeszítést jelentett ekkor a szerzett jogok megtartása is. Az armalista nemesek megpróbáltatásainak tipikus esetét mutatja mindaz, ami a Szentmártoni családdal történt. A sors úgy hozta, hogy e 18. század végi nemességigazolási per okiratai nemcsak a megyei és az országos hatóságok levéltáraiban, hanem magánál a családnál is megmaradtak. Ezekhez párosulnak a nem nagy lélekszámú Demecser református egyházi anyakönyveinek jól tanulmányozható feljegyzései, amelyek segítségével egészen pontos életadatokat lehet megállapítani. A család fél évszázadra kivívta függetlenségét, s egyúttal a falu társadalmában is előrelépett. 1848 után a feudális ki-

váltságok odavesztek, s új utakat kellett keresni a további emelkedéshez. Ezt az emelkedést a család egy része birtokgyarapítással, más része iskolázással érte el. A 19. század végén egy megbecsült mesterség, vagy a papi és a tanítói pálya volt a kitűzött cél, a 20. század elején már a hivatali előrelépés sem volt lehetetlen, hiszen köztük jegyző, főtanácsos, sőt országgyűlési képviselő is. Ekkor a nemesi cím már csupán sallagnak kellett, a korszak kelléke gyanánt. Mindez azonban rövidéletűnek bizonyult. A földbirtokos földjét a II. világháború után elvették, az asztalosmester falusi úrból egyszerű iparos lett, a hivatalnokot elbocsátották, sőt gyanússá vált az úri hangzású Szent-Martoni név viselése miatt. Ekkor már jobb is volt nem emlegetni a kutyabőrt, amely rejtve maradt az újra egyszerű falusiakká váló leszármazottaknál. E sorok írója, gyermekként, mint érdekes mesét, sokszor elbeszélte a Szabó név történetét szüleivel. Felnőttként, történész diplomával, szakmai ártalomként is érdekelt e történet valóság tartalma. Az elmúlt rendszer genealogia-ellenessége olyan akadályokat gördített tervezett kutatásaim elé, hogy mindig halogatnom kellett a munka elkezdését. A kilencvenes évek elején, szinte az utolsó pillanatban sikerült elérnem azokat a távoli rokonaimat, akik még sok mindent elmondhattak a család történetéről. (Szerencsére e családban sok magast kort megérő személy akad.) Valójában meglepődtem, amikor kiderült, hogy a mesének vélt történet igaz. Az ősök törekvésének eredménye viszont már csak annyi gyakorlati haszonnal jár számomra, hogy a publikáló Szabó Géza nevűek között, a Szentmártoni Szabó Géza elnevezés, a maga egyediségével, védjegyül szolgáljon.

Szentmártoni Szabó Géza

[N O S, M I C H A E L A P A F I,]

Dei Gratia Princeps Transylvaniae, Partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod nos cum nonnullorum fidelium dominorum consiliariorum nostrorum singularis intercessionis, nec non Generosi **Joannis Tholdalagi de Iklod** arcis et praesidii nostri Szamos-Ujvariensis capitanei supremi coram nobis, propterea factae submissae supplicationis honorificum habuerimus respectum; tum vero faventer attenderimus fidelia servitia strenui **Joannis Szent Mártoni de Posen**, quae ipse nobis et Regno nostro Transylvaniae, partibusque Hungariae eidem annexis, hinc quidem retro temporibus actis; et clientem et famulum se gerens, in aula prae-fati fidelis nostri *Joannis Tholdalagi*, cum eius emeriti commendatione pro viribus suis in omnibus occasio-

nibus et temporum vicissitudinibus alacriter exhibuit, et inpendit et in posterum nihil se minus exhibere et inpendere velle pollicetur. Eundem igitur **Joannem Szent Mártoni de Poson** ac per eum consortem suam **Catharinam Simon** et ex ea natos eius **Stephanum** et **Joannem** ipsorumque haeredes et posteritates utriusque sexus universas, ex speciali gratia, et principalis potestatis nostrae plenitudine de statu, et conditione minus libera, in qua hactenus exstiterunt et nati sunt clementer eximendos, et in coetum ac numerum verorum natorum et indubitatorum Regni nostri Transylvaniae, et Partium Hungariae eidem annexarum nobilium annumerandos, aggregandos, cooptandos et adscribendos esse duximus: prout annumeramus, aggregamus, cooptamus et adscribimus praesentium per vigorem decernentes expresse, ut a modo deinceps successivis semper temporibus iidem **Joannes, Catharina, Stephanus** et **Joannes junior Sz. Mártoni** ipsorumque haeredes et posteritates utriusque sexus universas pro veris natis et indubitatis nobilibus habeantur et reputentur. In signum autem huiusmodi verae et perfectae nobilitatis eorum haec arma, seu nobilitatis insignia:

Scutum videlicet militare erectum sublongum seu ovalis figurae coelestini coloris, ejus fundum viridi cespite occupante cum super eminente monte cuius cacumen aurea circularis decorat corona, ex qua brachium humanum humerotenus resectum nigra manica vestitum supra cubitumserta ex maturis aristis pinguibus et botris nitentibus texta redimitum evaginatatum Ungaricum gladium strenue tenere visitur: Scuto autem galea aperta incumbit, quam diadema regium gemmis et unionibus variegatum decorat, ex quo brachium humanum nigra manica vestitum sartaque ex aristis et botris contexta supra cubitum redimitum, Ungaricum nudum gladium strenue tenens, cum symbolo VIRTUS ALIT ET DEFENDIT, spectatur; ex cono autem galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant, prout haec omnia in capite sive principio litterarum praesentium nostrarum docta manu et arte pictoris clarius expressa et depicta esse cernuntur.

Animo deliberato et ex certa scientia liberalitateque nostra principali praefatis **Joanni** eius consorti **Catharinae** filiis **Stephano** et **Joanni Szent Mártoni** ipsorumque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose dedimus donavimus et contulimus. Annuentes et concedentes, ut ipsi praescripta arma seu nobilitatis insignia more aliorum Regni nostri Transylvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum nobilium armis utentium ubique in praeliis certaminibus hastiludiis, torneamentis, monomachiis, duellis, ac aliis quibusvis, exercitiis militaribus et nobilitaribus; necnon, sigillis, velis, vexillis, aulaeis, annulis, cortinis, clypeis, tentoriis, domibus, sepulcris generaliter quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub merae et sincerae nobilitatis titulo quo eos, ab universis et singulis cuiuscumque status et honoris, ordinis, officii, dignitatis et praeeminentiae homines existant, insignitos dici, teneri, nominari, haberi et reputari volumus ferre et gestare omnibusque et singulis iis honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, libertatibus, immunitatibus, praerogativis, quibus caeteri veri nati et indubitati Regni nostri Transylvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum nobiles quomodocumque de more et ab antiqua consuetudine usi sunt et gavisi, uti, frui et gaudere perpetuis, semper temporibus valeant atque possint. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes nostras literas pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas memoratis **Joanni** eiusque consorti **Catharinae**, filiis **Stephano** et **Joanni Szent Mártoni** ipsorumque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose dandas duximus et concedendas.

Datum in civitate nostra Alba Julia die 5-ta mensis Junii anno Domini millesimo sexcentesimo septuagesimo septimo

Michael Apafi m.p.

Franciscus Lugosi secretarius m.p.

Anno 1678 2-a Martii. In generali Dominorum Regnicolarum Transylvaniensium Partium Hungariae eidem annexarum Diaeta in oppido Fogaras celebrata praesentes literae armales nominibus introscriptorum exhibitae publicatae nemine contradicente.

Extradatur per Martinum Sárpataki Illustrissimi Domini Domini Principis Transylvaniae magistrum proto-notarium m.p.

[MI, APAFI MIHÁLY,]

Isten kegyelméből Erdély fejedelme, Magyarország részeinek ura és a székelyek grófja stb-stb.

Emlékezetül adjuk jelen levelünkkel, tudomásukra hozván mindazoknak, akiket illet, hogy egyrésztől kegyelmesen figyelembe vettük némely híveinknek, tanácsadóinknak különös közbenjárását, nemkülönben nemes **Iklódi Tholdalagi Jánosnak**, szamosújvári várunk és hadseregünk legfőbb kapitányának e végett elének terjesztett alázatos esedezéseit, – másrészt pedig kegyesen tekintetbe vettük ennek a bátor **Pozsoni Szentmártoni Jánosnak** hűséges szolgálatait, amelyeket ő nekünk és Erdélyországunknak, továbbá Magyarország kapcsolt részeinek a múlt időben az előbb említett hívünk, **Tholdalagi János** udvarában, annak védenca és szolgálatjára lévén, teljes erejéből minden alkalommal és minden időben az ő ajánlatát kiérdemelve készséggel teljesített és végzett és megígérte, hogy azokat a jövőben is teljesíteni és végezni akarja: Ezt a **Pozsoni Szentmártoni Jánost** és általa nejét, **Simon Katalint** és az ő tőle származott **Istvánt** és **Jánost** és az ő mindkétneembéli valamennyi örökösait és utódait különös kegyelemből és fejedelmi hatalmunk teljességéből, abból a kevésbé szabad állapotukból, amelyben eddig éltek és születtek, kegyesen kiveendőknak és Erdélyországunk, valamint Magyarország kapcsolt részeinek igazi született és kétségtelen nemeseinek gyülekezetébe és sorába számítandóknak, befogadandóknak, odaiktatandóknak határoztuk, amint hogy jelen levelünk erejénél fogva oda is számítjuk, oda csatoljuk, oda befogadjuk és oda iktatjuk, kifejezetten meghagyván, hogy ezentúl ugyanazon **Szentmártoni János**, **Katalin**, **István**, **ifjabb János** és örökösai és mindkétnemű utódai, minden időben igazi, született és kétségtelen nemeseknek tartassanak és számíttassanak. Emez igazi és tökéletes nemességük jeléül a következő címet, vagyis nemesi jelvényeket, úgymint:

Egy hosszúkás, felfelé álló, tojásdad alakú, égszínkék katonai paizs, melynek alját zöld pázst foglalja el, afelett kiemelkedő hegygel, melynek csúcsát kerek aranykorona díszíti, amelyből egy válltól lemetszett, fekete ujjasba takart, könyökön felül érett teljes kalászból és ragyogó szőlőfürtökből font koszorúval körül övezett emberi kar egy kivont magyar kardot erősen tartani látszik, a paizsra pedig ráfekszik egy nyitott sisak, amelyet ékkövekkel és ónixszal díszített királyi diadém ékesít, amelyből fekete ujjasba öltöztetett, a könyökön felül kalászokkal és bogró koszorúkkal körülvett és kivont magyar kardot erősen tartó emberi kar látható a következő jelmonddal: VIRTUS ALIT ET DEFENDIT. A sisak kúpjából pedig különböző színű, mindenfelé lefutó szalagok a paizs mindkét szélét igen szépen körülfontják és díszítik, amiként mindez ezen levelünk felső részén a festő avatott kezével és művészetével világosabban kifejezve és lefestve található.

Jól meggondolt szándékkal és biztos tudással fejedelmi bőkezűségünkben előbb nevezett **Szentmártoni Jánosnak** és nejének, **Katalinnak**; **István** és **János** fiainak és mindkét nemű valamennyi utódainak kegyelmesen adtunk, ajándékoztunk és adományoztunk, beleegyezvén és megengedvén, hogy ők a fentebb körülírt címet, illetve nemesi jelvényeket Erdélyországunk és Magyarország kapcsolt részei többi címerrel élő nemeseinek módjára mindenütt: csatákban, küzdelmekben, kopjajátékokban, haditornákon, párviadalokban, bajvívásokban és más bárminemű katonai és nemesi gyakorlatokon, nemkülönben pecsétjeiken, takaróikon, zászlaikon, szőnyegeiken, gyűrűiken, kárpitjaikon, paizsaikon, sátraikon, házaikon, sírjaikon, s általában mindenféle dolgaikon és hadjárataikon tisztán és egyedül nemességöknök a címén, amellyel őket összesektől és egyesektől bármily állapotú, rendű, rangú, hivatalú, méltóságú és magas állású emberektől kitüntetve neveztetni, tartatni, mondatni, véleményeztetni akarjuk, hordhassák és viselhessék és mindazokkal a kegyekkel és kiváltságokkal, engedményekkel, szabadságokkal, mentességekkel, előnyökkel, amelyekkel Erdélyországunk és Magyarország kapcsolt részeinek többi igazi született és kétségtelen nemesei, bárhogyan, régi szokásjog alapján és régi jogon éltek, örvendezhettek, ők is élhessenek, azokat élvezhessék és örök időkre bírják és birtokolhassák.

Amely dolog örök emlékezetére és megerősítésére függő és hiteles pecsétünk erejével megerősített jelen levelünket említett **Szentmártoni Jánosnak** és nejének, **Katalinnak**; fiainak, **Istvánnak** és **Jánosnak** s valamint mindkét nemű örökösökének és valamennyi utódainak kegyelmesen adni és adományozni határoztunk.

Kelt székvárosunkban, Gyulafehérváron 1677-ben június hó 5-dik napján.

Apafi Mihály s.k.

Lugosi Ferenc s.k.
titkár

1678-ban március 2-ikán az erdélyországi és a kapcsolt magyarországi urak Fogaras városában tartott általános gyűlésében jelen nemesi levél a bentírtak nevében bemutatott és ellenmondás nélkül kihirdetett.

Kiadatott
Sárpataki Márton s.k.
a méltóságos erdélyi fejedelem első jegyzője által.

JEGYZETEK

¹ *Mező András*: A templomcím a magyar helységnevekben (11–15. század). Bp., 1996, 152–161. A patrocínium kapcsán, 106 Szentmárton-helynevet azonosít.

² *Kázmér Miklós*: Régi magyar családnevek szótára. XIV–XVII. század. Bp., 1993, 999.

³ *Nagy Iván*: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. X. kötet. Pest, 1863, 655–656. (továbbiakban: Nagy i. m.) – *Kempelen Béla*: Magyar nemes családok. X. kötet. Bp., 1931, 140. – A királyi könyvek. Jegyzéke a bennük foglalt nemesség cím, czimer, előnév és honosság adományozásoknak 1527–1867. Összeáll: *Illéssy János és Pettkó Béla*. Bp., 1895.

⁴ *Kovács István*: Balassi Bálint egyik tanítójának levele. = Magyar Nyelv, 1963, 334–335. – *Eckhardt Sándor*: Mégsincs meg Balassi Bálint írástanítója. = Magyar Nyelv, 1964, 94.

⁵ Apafi Mihály 1681-ben egy másik pozsonyi származású személyt, Pozsonyi Bencze Istvánt is megnesmesített. (*Áldásy Antal*: A magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címjegyzéke. II. Címereslevelek. IV. kötet. Bp., 1938, 472.)

⁶ Iklódi Tholdalagi II. János (167?–1693) Apafi Mihály belső inasa 1663-ban, előbb szamosújvári főkapitány, majd 1679-től Tor-da vármegye főispánja, tanácsúr.

⁷ A nemességkérdő irat ma már nincs meg, szövegét a Szabolcs vármegyei nemességigazolási per 1784-es irata őrizte meg.

⁸ *Tóth Ernő*: I. és II. Apafi Mihály naplója. = *Erdélyi Múzeum*, XVII (1900), 215.

⁹ Az „idegen fi” vagy „idegen fiú” jelentése: más országi, idegenből való férfi. V.ö.: Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár. Anyagát gyűjt. és szerk. *Szabó T. Attila*. IV. kötet. Bukarest, 1984, 97. (1691: Jöve műelőnkbe egy idegen fi, úgymint Eperjesi Nagy György nevű ifjú legény) – V. kötet. Bp.,–Bukarest, 1993, 414. (1721: Az otlévő porkoláb idegen fiú.)

¹⁰ Simon Katalin talán annak Simon Mihály nemesnek a családjából való volt, akit Tholdalagi Mihállyal együtt végeztek ki a Barcsai Ákostól 1660-ban elpártolt segesváriak. (Bethlen János: Erdély története 1629–1673. Ford. P. *Vásárhelyi Judit*. Bp., 1993, 71.)

¹¹ A fogarasi országgyűlés 1678. február 15-től március 4-ig tartott.

¹² Az armálisról a fejedelem díszes betűkkel kiírt neve hiányzik, a festett címer, a pecsét és az összes hitelesítés viszont szabályosan rajta van. Az erdélyi Királyi könyvek XVII. kötete 1664. II. 11-nél végződik, XVIII. kötete pedig 1678. II. 21-én kezdődik (MOL, mikrofilm: 39.244–39.245.). A két időpont közti kötet hiánya miatt, az armális az egyetlen eredeti dokumentum a nemesítésről. A „kutyabőr” jelenleg Szabó Ferenc (*1938) szerencsi lakos birtokában van. – Az armális szövegét a XVIII. század végi nemességigazolás során Szabolcs vármegye jegyzőkönyvébe is bemásolták, de több ponon téves olvasattal. Az 1920-as és 1930-as években, a frissen igazolt nemesek, közjegyzővel is igazolt másolatokat készítették az armálisról, de ezek is több ponton hibásak. A cí-

merfestménynek is több utánpótlás maradt fenn, sőt ex librist csináltak mintájára.

¹³ *Áldásy Antal*: A magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címjegyzéke. II. Címereslevelek. IV. kötet. Bp., 1938, 174, 181.

¹⁴ Jó egybevetést kínál a Kolozsvári Ménasághi család Apafitól 1670-ben nyert armálisa, amelynek képét közli: Erdély története. II. kötet. Bp., 1986, 46. kép. – A címer nagyított képét közli és az MOL-ban őrzött, Apafi-féle armálisokról informál: *Nyulásziné Straub Éva*: Öt évszázad címerei a Magyar Országos Levéltár címereslevelein. Bp., 1987, 104, 138 (a LXXXVIII. tábla és jegyzete).

¹⁵ Az 1791. július 4-én, Kolozsvárott elhangzott tanúvallomások közül Szentmártoni Ferenc, 48 esztendő kolozsvári polgár vallomása, amely egybehangzik a másik két tanúskodó vallomásával.

¹⁶ A Hendellyi piac hollétére sehol sem sikerült rálelnem. Talán a, vélhetőleg szász eredetű, Hendelmarkt, azaz csirkepiac szó rejlik az elnevezés mögött?

¹⁷ Szabolcs–Szatmár–Bereg megye monográfiája. 1. Történelem és kultúra. Nyíregyháza, 1993, 235. (*Bárony István*: Mohácstól az úrbérendezésig.)

¹⁸ *Eckhardt Ferenc*: A földesúri büntetőbíráskodás a 16–17. században. Bp., 1954, 140–155.

¹⁹ Az 1720-as összeírás szerint Gégényben 4 telkes jobbágy és zsellércsalád lakott. Demecsernek ugyanekkor 14 lakott jobbágytelke volt, emellett 2 száraz- és 3 vízimalom működött benne. (Szabolcs–Szatmár megye műemlékei. Szerk. *Entz Géza*. Bp., 1986. (Magyarország műemléki topográfiája, X) I. kötet, 382.

²⁰ Magyarországi boszorkányperek 1529–1768. Közreadja *Schram Ferenc*. Bp., 1970. II. kötet, 343–345.

²¹ Az 1754–55. évi országos nemesi összeírás. Összeállította *Illéssy János*. Bp., 1902, 97.

²² A demecseri anyakönyvben: „Copulatorum nomina 1772. Szabó Sámuel.” Feleségének neve később jön elő: „1827. junius 22. Hajnal Katalin, öreg nemes Szentmártonyi Szabó Sámuel hites társa hosszas nyomorúságai után meghalván, mint igen becsületes és buzgó keresztény asszony, életének 78-ik, hetvennyolcadik, házasságának 57-ik, ötvenhetedik esztendejében. Eltakarítottatott tanítással a szomorú háznál.”

²³ Parasztvallomások a dadai járásból 1772. A forrásokat összegyűjt., és jegyz. *Takács Péter*. Nyíregyháza, 1987. (A Szabolcs–Szatmár Megyei Levéltár Kiadványai II. Közlemények, 3) 61–64.

²⁴ Ezek a családok, egy híján, a következők lehetnek: Kecskeméti, Berzsenyi, Huszti, Karancsi, Teremi, Győri, Szentmártoni.

²⁵ gr. Barkóczy János, Melczér Pál, gr. Klobusiczky István, Sághy Mihály Józsa István és Miklós, Vinkler László, Lónyay Zsigmondné, Jármly Imre és László.

²⁶ *Takács Péter*: Úrbéresek vallomása Szabolcsban 1772. Bp., 1991, 16–17, 112–113, 116–117. (továbbiakban: Takács i. m.)

²⁷ *Frank Ignác*: A közigazgatás törvénye Magyarhonban. Második rész, II. darab. Budán, 1847, 462–475. Az 511. §. címe: Toldalék a nemesség igazolásáról, és 1. ugyan eljárásról. (továbbiakban: Frank i. m.)

²⁸ A szöveget az 1778-as eljárásról jegyezték fel. Jegyzetét lásd ott!

²⁹ A családi iratok közt.

³⁰ A családi iratok közt. – Ezt a dokumentumot a 18. századi nemességigazolási perben nem használták fel, sőt a MOL 20. századi pro ügyirata sem tud róla!

³¹ A családi iratok közt. – Az eredeti osztálylevél Ajtai Szabó Mihálynál maradt. A levél alján Ajtai Szabó Mihály és fia, Ajtai Szabó Sámuel, valamint Czakó Mihály igazolja a másolat hitelét. – Fennmaradt a kolozsvári „ifjú szabólegény-társaság” 1774-ben megújított pohara, amelynek feliratán az „Atyamester Ajtai Sámuel” neve szerepel. (*Jakab Elek*: Kolozsvár története. III. kötet. Bp., 1888, 39.) Jól látható a példából, hogy mesterségnevét miként ékeződik a valódi nevelemek közé.

³² A 18. század második felében élt, szász református Rayner Márton és Kovács Szabó Istvánt Jakab Elek is említi (Kolozsvár története. II kötet. Bp., 1888, 779, 781–782, 829.)

³³ Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei Levéltár, Nyíregyháza. 1. 30. – Acta Nobilitaria. Comitatus Szabolcensis. Anno 1778. Fasciculus 4. N=0 6. (1–9). – MOL, mikrofilm: B 1581. – Causa productionalis Francisci Szabó, alias Szentmártonyi.

³⁴ Takács i. m. 124–125. A nemesség harmadik rétegét, a takásokat mutatja be. Többek közt ezt írja: „Megélhetésük alapja a bérelt föld, vagy valamilyen hivatal vagy mesterség. Többnyire összefogva, több család bérel egy pusztát, egy nemesi birtokrészt, és azon gazdálkodnak. Előfordul az is, hogy paraszttal közösen bérelnék földet.”

³⁵ A családi adatok forrása: Magyar Országos Levéltár, Egyházi anyakönyvek mikrofilmmásolatai 1895-ig. Demecser, Református Egyházközség: 2480–2481. számú dobozok

³⁶ Magyar Országos Levéltár. Helytartótanácsi Levéltár. C. 30. – Acta Nobilium. Comitatus Szabolcensis. Documenta, fasciculus 18. (5). Acta nobilitaria familiae Szabó a Szentmártonyi (138-141) – MOL, mikrofilm: B 1110. – Ez az akta a C. 43. Acta secundum referentes című állagban volt eredetileg. A C. 9. Manuale 31. címének 1782-re vonatkozó indexe, a Szabo alias Szent-Martonyi névnel, Fabiankócs Károly referensre és a numero 118-as kútfőre utal.

³⁷ Frank i. m.

³⁸ A családi iratok közt.

³⁹ A családi iratok közt.

⁴⁰ A családi iratok közt.

⁴¹ A családi iratok közt

⁴² A családi iratok közt (Marsalkó Ferencnél).

⁴³ A családi iratok közt.

⁴⁴ Szabolcs–Szatmár megye műemlékei. Szerk. Entz Géza. Bp., 1986. I. kötet, 384.

⁴⁵ *Nagy, Ludovicus*: Notitiae politico-geographico-statisticae inclyti Regni Hungariae partiumque eidem adnexarum. Tomus primus. Budae, 1828, 333–334. – Demecsernek ekkor 626 ref., 296 r. kat. és 19 zsidó vallású lakosa volt. Kék vallási megoszlása pedig: 494 ref., 44 r. kat. és 18 zsidó vallású lakosa

⁴⁶ *Fényes Elek*: Magyarország geográfiai szótára. Pest, 1851, I. kötet, 251; II. 193. (továbbiakban: Fényes i. m.) – *Kiss Lajos*: Régi Rétköz. Bp., 1961. – *Nyarády Mihály*: Rétköz régi halászata. Bp.,

1939. U.ő.: Kék község történelmi földrajza. Nyíregyháza, 1941. – *Takács Péter*: A Rétköz hétköznapijai a XVIII. század utolsó harmadában. = „*Szabolcs–Szatmári Szemle*”, XII (1987), Nyíregyháza, 1987, 428–432.

⁴⁷ *Pók Judit*: Szabolcs vármegye katonai leírása 1782–1785. Nyíregyháza, 1992. (A Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei Levéltár kiadványai, III. Közlemények, 6) 32–33.

⁴⁸ *Petőfi Sándor*: Útlevelek Kerényi Frigyeshez. III. levél. Debrecen, 1847. május 14.

⁴⁹ Nyíri és rétközi paraszttmesék. Közli *Ortutay Gyula*. Buday György fametszeteivel. Gyoma, 1935.

⁵⁰ *Nyarády Mihály*: Salétromfőzés Szabolcs megyében a XVI–XIX. században. In: A Nyíregyházi Józsa András Múzeum Évkönyve, I. Nyíregyháza, 1958, 170–214.

⁵¹ *Várady József*: Tiszántúli református templomai. Debrecen, 1991, II. kötet, 592–593, 672–673. (Demecser és Kék templomképei mellett az eklézsiák történetének rövid ismeretével.)

⁵² Erről bővebben ír: *Tóth István György*: Mivelhogy magad írást nem tudsz... Az írás térhódítása a művelődésben a kora újkori Magyarországon. Bp., 1996. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok, 17) 74–79, 122–128.

⁵³ A családi iratok közt.

⁵⁴ Fényes i. m.: I. kötet, 250–251, 193.

⁵⁵ Nagy i. m.: X. kötet. Pest, 1863. 425–426. – A Szabó (csíkszentmártoni) család iratai (MOL) 1945-ben elpusztultak. (*Kosáry Domokos*: Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába. I. 1. Általános rész, I–II. Bp., 1970, 741.)

⁵⁶ *Pálmay József*: Udvarhely vármegye nemes családjai. Székelyudvarhely, 1900–1906, 220–221.

⁵⁷ Az anyakönyvekből azok adatait is kigyűjtöttem, akiknek további leszármazását nem tudtam követni. Ezek száma jelentős, így bizonyos, hogy a Demecserben élő és onnan elszármazott Szabónevűeknek több olyan utóda él ma is, aki nem tud semmit elődeiről.

⁵⁸ Nemzetgyűlési almanach 1920–1922. Szerk. *Vidor Gyula*. Bp., é.n., 133. (továbbiakban: Nemzetgyűlési almanach) – Magyar politikai lexikon (magyar politikusok) 1914–1929. Szerk. *T. Boros László*. Bp., 1929, 396. (továbbiakban: Magyar politikai lexikon)

⁵⁹ A családi iratokat birtokló Szabó József magmaradt addigi nevénél, s ebben gyermekei is követtek.

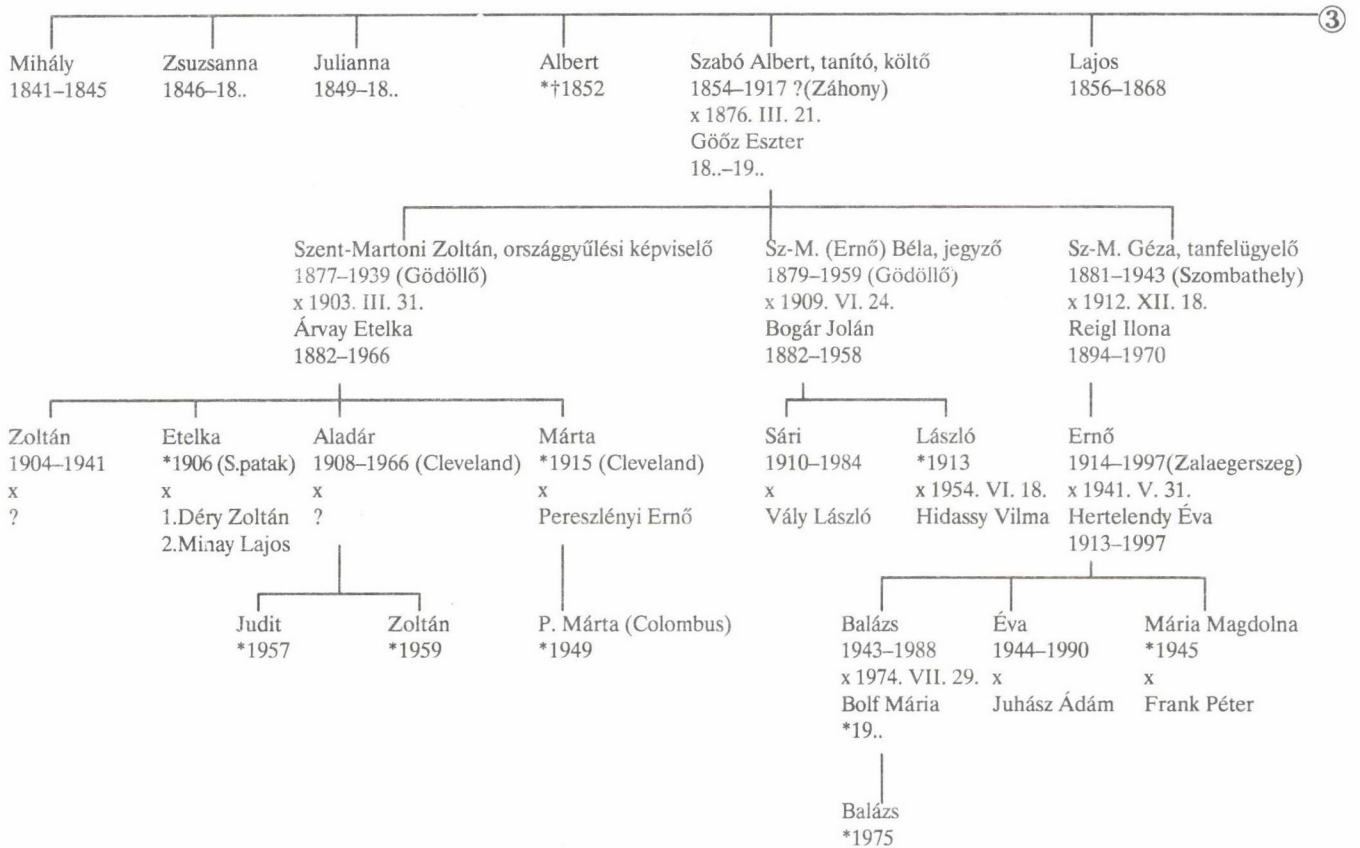
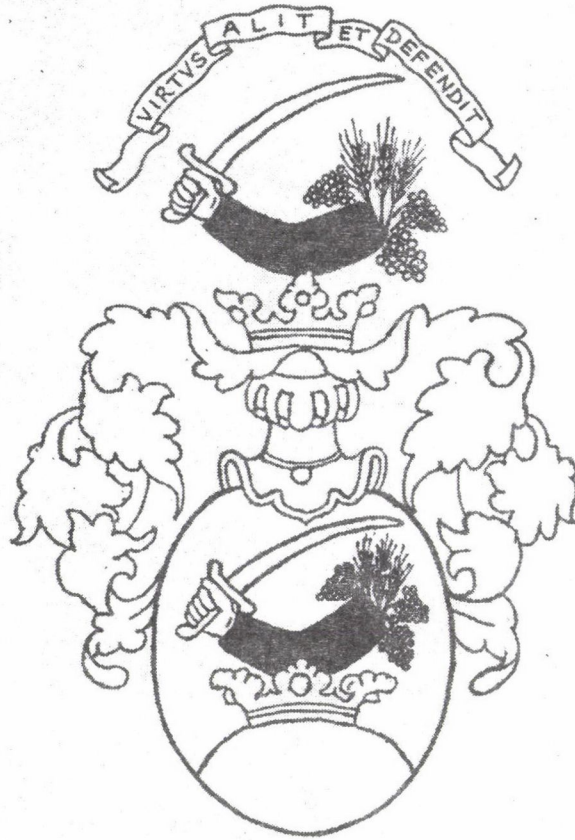
⁶⁰ *Ányos Lajos*: Általános tudnivalók a nemességigazoláshoz. = *Turul*, L (1936), 90–95.

⁶¹ A nevezett pro domo-iratban Varga így érvelt: „Ami azonban a folyamadóknak – megbizottja által – itt élőszóban előadott azon kérelmét illeti, hogy részére a Szentmártoni Szabó kettős név viselése engedélyeztessék, ezt a kérelmet nem vélem pártolhatónak, minthogy a Pozsonyi előnév a családot más Szentmártoni nevű családoktól amúgy is megkülönböztetné, s mivel a Szabó név csak a szabó foglalkozásból eredt, pusztá ragadványnév, melynek kettősnév alakjában való fenntartásához különös méltánylást érdemlő tekintetek nem fűződnek. Különben is a folyamadó által kért kettősnév-alakítás nemesi névváltoztatásnak volna tekintendő, melynek engedélyezése a főméltóságú Kormányzó Úr jogkörébe tartozik. Budapest, 1930. máj. 8. Varga [Endre].”

⁶² Az irat egyes példányainak fénymásolatát a benne megnevezettek örököseitől kaptam meg.

⁶³ A M. Kir. Belügyminisztérium által igazolt nemesek. 1867–1937. Szerk. és kiad. *Gerő József*. Bp. 1938, 346.

⁶⁴ Új Magyar Irodalmi Lexikon. I–III. Főszerk. *Péter László*, Bp., 1994, 96.

A POZSONYI SZENTMÁRTONI-, AVAGY SZABÓ CSALÁD LESZÁRMAZÁSA

Pozsonyi Szentmártoni János
1650. k.–1710. k.
x ?
Simon Katalin
16.–17..

1677. VI. 5-én Gyulafehérvárt armálist nyert
Apafi Mihály erdélyi fejedelemtől.
A nemeslevelet az 1678-as, fogarasi
országgyűlésen hirdették ki.

István
1677. e.–?

János, szabólegény
1677. e.–1755. k.
x ?
?
16.–17..

János a 18. század elején Kolozsvárról
Gégénybe költözött. Mestersége után a
Szabó ragadványnevet kapta. Demecserben
halt meg.

Ferenc
1720. k.–1788
x ?
Teremi Anna
1725 k.–1799

Ferenc Demecserben élt. 1752-ben apjával, Jánossal,
Kolozsvárott járt nemességigazolásuk ügyében.

E négy fiútestvér: Sámuel, István, János és György,
az erdélyi királyi tábla ítélete alapján, Szabolcs vm.-től,
1791. IX. 16-án, nemesi bizonyáglevelet kapott.

Szentmártoni Szabó Sámuel
1745–1831
x 1772
Hajnal Katalin
1749–1827

Borbála
1750–1831
x
Hegedűs
Nagy János

István
1754–1806
x 1783. II. 10.
Molnár Erzsébet
1762–1835

Zsuzsánna
1774–?

Mihály (Kék)
1777–1845
x 1804
Hegedűs Nagy Borbála

Borbála
1780–?

István
1782–1842
x 1807. III. 3.
Sondor Erzsébet
1783–1854

Katalin
1784–1802

György
1787–?

Sára
1789–?

János
1796–1798

István
*1807

János
*†1809

János
*†1811

János
1812–?

Zsuzsánna
1814–18..

Szabó Mihály, ref. földműves
1817–1882 (Demecser)
x 1840. I. 29.
Bötykös Zsuzsánna
1822–1868

Borbála
1821–1823

Borbála
1826–?

Szabó Kálmán, ref. asztalos
1859–1909 (Demecser)
x Nagyhalász, 1885. III. 17.
Sinka Rozália (Nyírbogdány)
1863–1902

Eleonóra
1865–1868

Szabó Géza, asztalos
1886–1924 (Gégény)
x Gégény, 1909. XI. 20.
Kovács Rozália (Székely)
1887–1931

Gizella
1910–1959
hajadon

Margit
1912–1982
hajadon

Aladár, asztalos
1913–1974 (Demecser)
x
Kerekes Julianna
*1913.

Aranka
1917–1965
x
Hesz Béla

Géza, református lelkész
1920–1990. (Tiszanagyfalu, Békéscsaba)
x 1947. XII. 21.
Gönczi Erzsébet
*1924.

Ilona
*1923
x 1956. XII. 5.
Hausel József

Rózsa
*1937.
x
Kleizer L.

Irén
*1940.
x
Hausel A.

Géza
1943–1993
x
Teremi Ilona
*19..

Erzsébet
*1947.
x
Derecskei Gy.

Béla
*1951.
x
?

Juliánna
*1956
x
Tóth I.

Géza, irodalomtörténész
*1950. (Bp.)
x 1982. V. 29.
Makay Terézia
*1952.

László, mérnök
*1952. (Bp.)
x 1990. VII. 6.
Gyene Mária
*1954.

Géza
*1967.

Emese
*1984.

Fruzsina
*1987.

Levente
*1988.

Ágnes
*1990.

László
*1993.

③

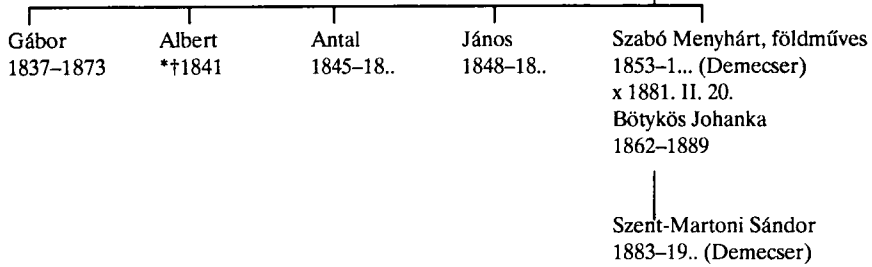
②

①

④

②

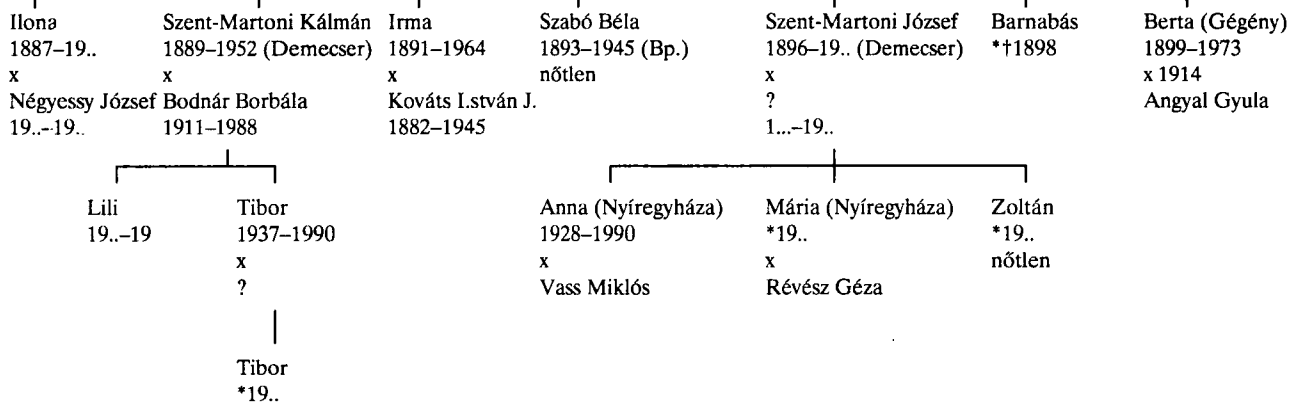
Szentmártoni Szabó János
 1812–18.. (Demecser)
 x 1836. III. 1.
 Szétsi Eszter
 18..–18..

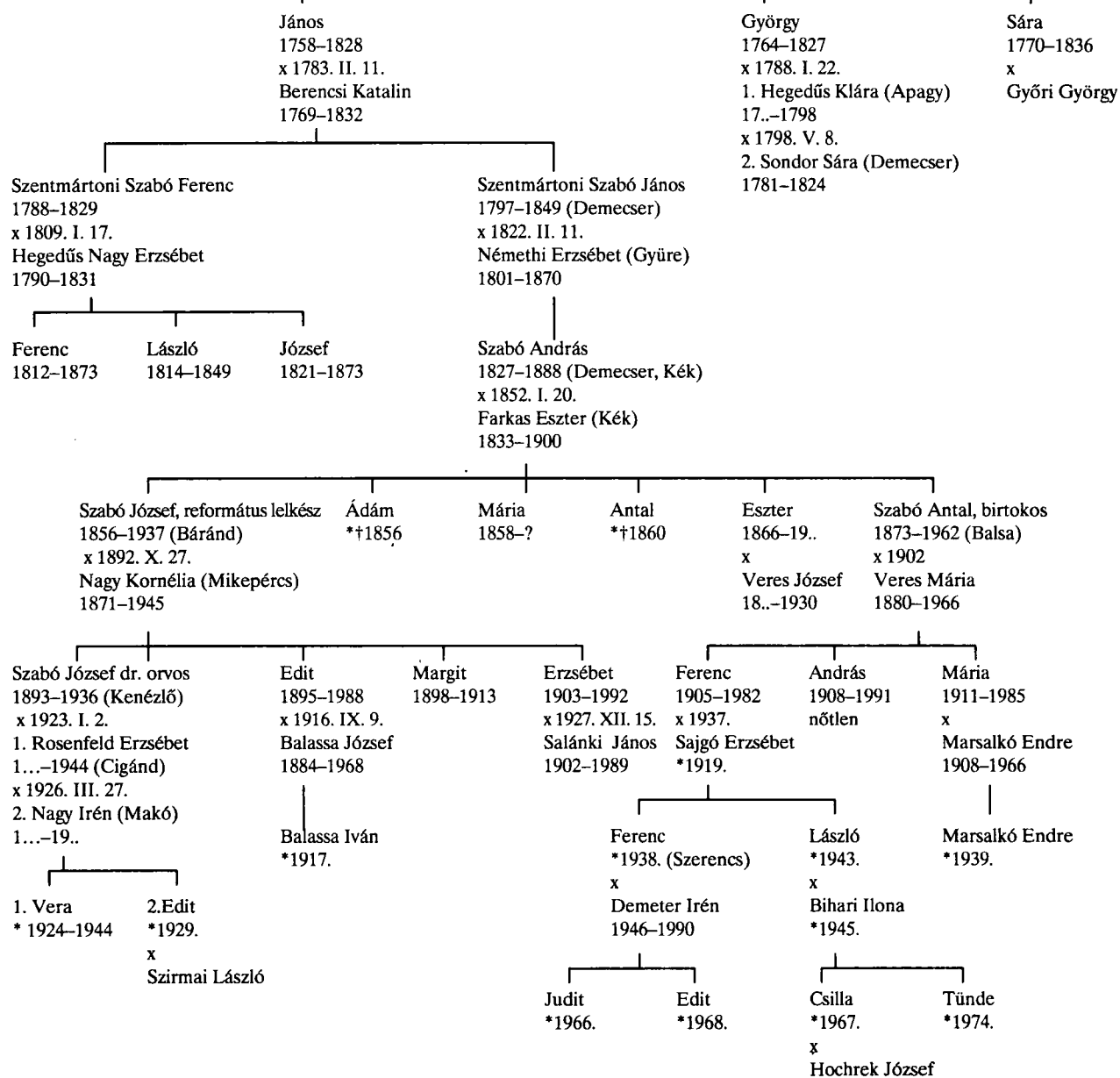
①

⑤

④

⑤

⁶⁵ *Szentmártoni Szabó Géza*: Feltevések a Petőfit ábrázoló dagerotípiáról. *Irodalomismeret*, IX (1998), 1–2. szám, 96–103.

⁶⁶ *Balassa Iván*: Élményeim Petőfi Sándorról. *Irodalomismeret*, IX (1998), 1–2. szám, 4–7.

⁶⁷ Magyar és nemzetközi ki kicsoda 1998. Főszerk. *Hermann Péter*, Bp., 1977, 52.

⁶⁸ Balassa Iván készülő Önéletírásában (amelyet kéziratban olvashattam) gyermekkori emlékei között bővebben ír anyai nagypapjáról, Szabó József bárándi lelkészről és mindarról, amit a Szentmártoni család történetéről akkoriban megismert. – Balassa Iván közzétett egy 1927-ben készült csoportképet, amelyen nagypapja, Szabó József ref. lelkész is látható (Báránd története és néprajza. Szerk. *Balassa Iván*. Báránd, 1985, 139.)

⁶⁹ Rosenfeld Erzsébet az 1930-as években Angliába ment dolgozni, de a zsidó-törvények idején hazatért. Így nem kerülhette el sorsát, amely 1945-ben, Auschwitzban ért véget. – *Hajdú Imre*: Cigánd története 1289–1972. Debrecen, 1977, 251. A 23. számú mellékelt felsorolja a II. világháború cigándi áldozatait, s köztük a 19 éves Verát is.

⁷⁰ Magyarország földbirtokosai és földbérlői (Gazdacím tár). A 100 kat. holdas és ennél nagyobb földbirtokok és földbérletek 1925. eleji adatai alapján. Összeáll. és kiad. a Magy. Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1925, 298; U.a. Bp., 1937, 275. – Szabolcs vármegye (Szabolcs és Ung k.e.e vármegyék). Szerk.: *Dienes István*. Bp., 1939. (Vármegyei Szociográfiák, IV) Benne: Személyi adattár, 346. hasáb.

⁷¹ Magyar tanfériak és tanítónők ezredéves albuma. Szerk. és kiad. *Vadai József*. Békéscsaba, 1896, LVII. lap + fénynyomatú arckép. – *Szinnyei József*, tévesen, Szabó Alajosként szerepelteti írói lexikonában (Magyar írók élete és munkái. XIII. kötet. Bp., 1909, 165–166.

⁷² *Szabó Albert*: Mezei virágok (Költemények). Ungvár, 1903. 150 l. A szerző magánkiadása. Az OSzK példányának jelzete: 193.592.

⁷³ Magyar poliuikai lexikon 397–398. – Nemzetgyűlési almanach, 135. – Magyar országgyűlési almanach 1927–1932. Szerk. és kiad. *Kun Andor*, *Lengyel László* és *Vidor Gyula*. Bp., é.n., 274–275. (arcképpel) – Díszalbum 1920–1930. Bp., 1931, 124. – Magyarország tisztii cím- és névtára. Szerk. a M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1940, 22. (Ekkor már az országgyűlés képviselőházának kinevezett tisztviselői közt, mint terembiztos, szerepel posoni Szent-Martoni Zoltán neve.)

⁷⁴ Magyarország tisztii cím- és névtára. Szerk. a M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Az 1927 től 1940-ig megjelent kötetekben Gödöllőnél szerepel Szabó Ernő Béla, 1935-től Szentmártony Béla, majd 1940-ben posoni Szent-Martoni Béla néven.

⁷⁵ Magyarország tisztii cím- és névtára. 1940. Bp., 1940, 121, 372.

⁷⁶ Rottmann Mozart (1874–1950 körül) Az ungvári születésű művész Bécsben, Münchenben és Budapesten tanult. Zsánerképeivel és vallásos tárgyú festményeivel Benczúr nyomdokain haladt. Szent-Martoni Zoltánt is krisztusi pózban festette meg. Az Egyesült Államokba emigrált. (Zsidó lexikon. Szerk. *Ujvári Péter*. Bp., 1929, 755–756. – Allgemeines lexikon der Bildenden Künstler des XX. Jahrhunderts. IV. Leipzig, 1958, 117.)

⁷⁷ *Az Újság vasárnapja*, 1929. 13. szám.

⁷⁸ Tagja a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságnak, s annak Hungarológiai kongresszusain többször résztvett. (*Hungarológiai Értesítő*, X. évf., 1988, 1–2. sz., 361.)

⁷⁹ Magyarország tisztii cím- és névtára. 1940. Bp., 1940, 53.

⁸⁰ Magyar Városok Monográfiája. Nyíregyháza és Szabolcs vármegye községei. Szerk. Hunek Emil. Bp., 1931, 70–71. – Magyarország kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági címtára. (3.), Bp., 1931, 514.

⁸¹ Szabó Béla, cukrász, VIII. Baross u. 78. (Budapesti cím- és lakásjegyzék. II. kötet. Kiad. XXIX. évf., 1928, 769.)

⁸² Szabolcs vármegye. Szerk. *Dienes István*. Bp., 1939. IV. rész. Személyi adattár, 5. hasáb.

⁸³ A sors fintora, hogy 1969-ben, engem, az osztályidegennek tartott református lelkész fiát, azért nem vettek fel a szegedi egyetem jogi karára, közel maximális pontszámom ellenére, mert akkor a Tanácsköztársaság 50. évfordulóját ünnepelték.

⁸⁴ Demecser 3729 lakosából 1600 ref., 1399 r. kat., 339 gör. kat., 368 izr. – Gégény 2096 lakosából 1288 ref., 491 r. kat., 181 gör. kat., 103 izr. – Kék 1886 lakosából 1311 ref., 352 r. kat., 144 gör. kat., 68 izr. (Magyar statisztikai közlemények. Új sorozat, 83. kötet. Az 1930. évi népszámlálás. I. rész. Demográfiai adatok. Budapest, 1932. 196–197. Nyírbogdányi járás.) – V.ö.: *Balogh Béla András*. Szabolcs–Szatmár–Bereg megye néhány vallásföldrajzi jellemzője, 1880–1949. *Szabolcs–Szatmár–Beregi Szemle*, XXXIV (1999), Nyíregyháza, 1999, 187–197.

⁸⁵ Cs. *Szabó István*: A békéscsabai református egyház története, Békéscsaba, 1994, 89–92. (A 91. lapon 1966-ban készült fénykép Szabó Géza lelképásztorról és családjáról.) – A művelődés századai Békéscsabán. Szerk. *Káfer István*, *Köteles Lajos*. Békéscsaba, 1998, 285–286, 420. (A Reformátusok című fejezetet Cs. *Szabó István* írta.)

⁸⁶ Ki kicsoda 2000. Magyar és nemzetközi életrajzi lexikon, csaknem 20000 kortársunk életrajza. Főszerk. *Hermann Péter*, Bp., 1999, 1552. – Új Magyar Irodalmi Lexikon. I–III. Főszerk. *Péter László*. 2. jav., bőv. kiad., Bp., 2000, 2012.

⁸⁷ *Aranyrákosi Székely Sándor*: Unitária vallás története Erdélyben. Kolozsvár, 1839, 105, 148. – Szabó T. Attila a kolozsvári tanácsii jegyzőkönyvekből idézi 1595: „...ökegyelmek, mostani tordai mesternek, Szent Mártony Bálintnak adjanak hivatalt...” (Erdély Magyar Szótörténeti Tár, I. kötet. Bukarest, 1976, 228.)

⁸⁸ Gubernium Tanssylvaniaicum, Kolozsvár, 1714. A Magyar Országos Levéltárban mikrofilmen: 8654. számú doboz, 6, 8, és 34. (Az 1. jegyzetben szereplő, Kázmér-féle családnévszótár adata.)

⁸⁹ Keresztény magyar közéleti almanach. III. kötet. Erdély. Bp., 1941, 290–291.

⁹⁰ *Gunda Béla*: P. Szentmártoni Kálmán székely népmese-gyűjtő. = *Ethnographia*, LXXIX (1968), 588–593. – *Szentmártoni Kálmán* nemcsak népmesét gyűjtött, egyik munkájának címe: János Zsigmond erdélyi fejedelem élet- és jellemrajza. Cristur-Székelykeresztúr, 1934.

⁹¹ *Szentmártoni Samu*: Torockó. Biblioteca Academiei. Kolozsvár. Kézirat. MS. u. 1386. – *Szinnyei* is említ egy e családbéli: „Szentmártoni Bálint (P.). buzaházi (Maros–Torda vm.) unitárius tanító. A Keresztény Magvető munkatársa (1889) Munkája: Sociologia a tanítói egyesületekben. Marosvásárhely, 1906.” (*Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái. XIII. kötet. Bp., 1909, 763.